

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ФАКУЛЬТЕТ №4
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН
ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Андрій ШУЛЬГА, Дмитро ЄВЕНКО

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

(Загальна частина)

Навчальний посібник

Київ • Алерта • 2023

УДК 343.13 (477)(075)
Ш95

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол «б» від 28 листопада 2023 року)*

Автори:

ШУЛЬГА Андрій Олександрович – доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4 ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент;

ЄВЕНКО Дмитро Володимирович – доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4 ДонДУВС, кандидат юридичних наук.

Рецензенти:

Ярмиш О.Н. – провідний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук, професор, член кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України.

Беседа С.М. – заступник начальника ГУ – начальник СУ ГУНП в Донецькій області, полковник поліції.

Шульга А. О., Євенко Д. В.

Ш95 Кримінальний процес (загальна частина) : навчальний посібник
Київ : Алерта, 2023. 146 с.

ISBN 978-617-566-805-4

У навчальному посібнику стисло, проте досить інформативно викладено загальні положення, що визначають понятійний аспект кримінальної процесуальної термінології. Розставлено необхідні акценти, що визначають процедуру та механізм захисту прав осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Для формування змісту посібника використовувалося чинне кримінальне процесуальне законодавство України. Видання відповідає робочій програмі навчальної дисципліни «Кримінальний процес (загальна частина)».

Навчальний посібник призначений для студентів юридичних факультетів, аспірантів, практикуючих юристів та всіх тих, хто цікавиться цією важливою галуззю права.

УДК 343.13 (477)(075)

© Шульга А. О., Євенко Д. В., 2023

© Донецький державний університет
внутрішніх справ, 2023

© Видавництво «Алерта», 2023

ISBN 978-617-566-805-4

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
----------------	---

Розділ 1.

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ І ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА ЙОГО ДЖЕРЕЛА

1.1. Поняття кримінального процесу та його сутність.....	6
1.2. Історичні форми кримінального процесу.....	9
1.3. Функції кримінального процесу.....	13
1.4. Кримінальна-процесуальна форма.....	14
1.5. Поняття кримінального процесуального права, його предмет та методи.....	16
1.6. Кримінальні процесуальні норми: поняття, види, структура.....	16
1.7. Дія кримінального процесуального закону в просторі, в часі за колом осіб.....	18
1.8. Стадії кримінального провадження.....	20

Розділ 2.

ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ. УЧАСНИКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Засади кримінального провадження.....	24
2.2. Конституційні засади кримінального провадження.....	25
2.3. Спеціальні засади кримінального провадження.....	37
2.4. Учасники кримінального провадження: поняття і класифікація.....	39
2.5. Сторона обвинувачення, поняття та суб'єкти.....	40
2.6. Повноваження прокурора у кримінальному провадженні....	42
2.7. Органи досудового розслідування, підрозділи дізнання.....	46
2.8. Сторона захисту, поняття та суб'єкти.....	50
2.9. Правовий статус підозрюваного, обвинуваченого, виправданого та засудженого у кримінальному провадженні. 52	
2.10. Випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні.....	56
2.11. Інші учасники кримінального провадження.....	58

2.12. Відводи у кримінальному провадженні..... 67

Розділ 3.

**ФІКСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.
ПРОЦЕСУАЛЬНІ РІШЕННЯ, ПОВІДОМЛЕННЯ,
ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ, ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИТРАТИ.
ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЯ) ШКОДИ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

3.1. Фіксування кримінального провадження	74
3.2. Процесуальні рішення у кримінальному провадженні	78
3.3. Повідомлення у кримінальному провадженні.....	80
3.4. Процесуальні строки у кримінальному провадженні	81
3.5. Процесуальні витрати у кримінальному провадженні.....	83
3.6. Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні	85

Розділ 4.

**ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

4.1. Поняття кримінального процесуального доказування.....	92
4.2. Докази та їх класифікація у кримінальному провадженні	96
4.3. Способи збирання, перевірки й оцінки доказів.....	98

Розділ 5.

**ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ
ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ**

5.1. Поняття та сутність заходів забезпечення кримінального провадження	105
5.2. Види заходів забезпечення кримінального провадження ...	106
5.3. Поняття та ознаки запобіжних заходів, загальні умови застосування запобіжних заходів	112
5.4. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення	126

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник «Кримінальний процес (загальна частина)» є джерелом правових знань саме для тих, хто вивчає правові аспектами кримінального провадження та здійснює діяльність у галузі кримінального процесу.

У посібнику стисло, проте досить інформативно викладено загальні положення, які визначають понятійний аспект кримінальної процесуальної термінології. Розставлено необхідні акценти, що визначають процедуру та механізм захисту прав осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. У доступний спосіб викладено базові, формуючі аспекти загальної частини кримінального процесу, включаючи таке: стадії кримінального провадження; засади кримінального провадження; учасники (сторони) кримінального процесу; засоби фіксації кримінального провадження, поняття процесуальних рішень; особливості доказування у кримінальному провадженні; заходи забезпечення кримінального провадження.

Структура посібника складається з п'яти розділів: 1. Поняття, сутність і завдання кримінального процесу; Кримінальне процесуальне право та його джерела. 2. Засади кримінального провадження; Учасники (суб'єкти) кримінального провадження. 3. Фіксування кримінального провадження. Процесуальні рішення, повідомлення, процесуальні строки, процесуальні витрати; Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні; Фіксування кримінального провадження; Процесуальні рішення, повідомлення, процесуальні строки, процесуальні витрати; Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні. 4. Докази і доказування у кримінальному процесі. 5. Поняття, види та загальні умови застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Навчальний посібник є досить зручним і компактним виданням для підготовки здобувачів юридичного профілю до підсумкового контролю.

Посібник містить положення загальної частини кримінального процесу з урахуванням змін і доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства станом на листопад 2023 року.

Розділ 1.

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ І ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА ЙОГО ДЖЕРЕЛА

1.1. Поняття кримінального процесу та його сутність

Кримінальний процес (кримінальне провадження) – це діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності та реалізацію інших норм кримінального закону, охорону прав та законних інтересів учасників кримінального провадження та вирішення інших завдань, які поставлені перед нею, що здійснюється на підставах і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законом.

Сутність кримінального процесу (кримінального провадження) полягає в діяльності суду та інших суб'єктів у постановленні питання про вчинення певною особою кримінального правопорушення, його дослідження за допомогою доказування та прийняття рішень у питаннях щодо події кримінального правопорушення, винності підсудного, необхідності та розмірі покарання винного.

Кримінальне процесуальне право – це самостійна галузь правової системи України, сукупність норм, які регулюють

діяльність органів досудового розслідування, прокуратури, слідчого судді та суду із розкриття кримінальних правопорушень, викриття й покарання винних, а також права й обов'язки громадян та юридичних осіб, які залучаються до сфери кримінального процесу.

Ці норми встановлені державою з метою захисту правопорядку, кожної людини та юридичних осіб від злочинних посягань, а також для охорони прав і свобод осіб, що беруть участь у кримінальному процесі.

Термін «процес» походить від латинського «processus» й означає рух, діяльність, просування вперед. У правозастосовній діяльності ці слова набувають іншого, дещо відмінного від буквального змісту значення, а саме: кримінальне провадження (досудове і судове) щодо кримінальних правопорушень (кримінальних проступків і злочинів). У цьому аспекті як синонім вживається поняття «кримінальне судочинство».

Поняття «кримінальний процес» уживають у таких значеннях. *Кримінальний процес як специфічний вид діяльності* – це врегульована кримінально-процесуальним законом діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду за участю інших фізичних та юридичних осіб, спрямована на розслідування кримінальних правопорушень, викриття осіб, які їх вчинили, здійснення правосуддя у кримінальному провадженні, а також на вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень.

Кримінальний процес як галузь права (кримінальне процесуальне право) – це одна із галузей права України, сукупність правових норм, що регулюють діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду, а також інших фізичних та юридичних осіб, що залучаються у сферу кримінального судочинства, під час кримінального провадження.

Кримінальний процес як галузь науки – це галузь правової науки, предметом дослідження якої є кримінальне процесуальне право, практика його застосування, а метою – ви-

роблення рекомендацій щодо удосконалення законодавства та практики діяльності суб'єктів кримінального процесу.

Кримінальний процес як навчальна дисципліна – це дисципліна, яку вивчають у вищих навчальних закладах юридичного профілю, предметом якої є кримінальне процесуальне законодавство, практика його застосування, а також наука кримінального процесу.

Завдання кримінального провадження. Суттєве значення для характеристики кримінального процесу (кримінального провадження) має те, як сформульовані його завдання, які, на відміну від мети, як результату якого треба прагнути, є вимогою, що потребує вирішення, і завжди є конкретним. Відповідно до ст. 2 КПК, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду, для того щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура¹. Кримінальний процес та кримінальне провадження є поняттями аналогічними, тобто кримінальний процес більше вживається в поняттях з галузей науки або в навчальному процесі. Поняття кримінальне провадження більше притаманне кримінальному процесу як виду специфічної діяльності².

---

¹ Кримінальний процес: навч. посіб. / Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша та ін.; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2020. С. 10.

² Кримінальний процес. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кримінальний_процес.

1.2. Історичні форми кримінального процесу

Історична форма кримінального процесу – це форма організації процесу, що зумовлює джерело руху кримінальною провадженням й основи процесуальною статусу його учасників.

Критерії, що впливають на форму кримінального процесу:

- державно-політичний режим (саме ним визначається ступінь свободи особи);
- рівень правової культури у суспільстві;
- ступінь зрілості суспільства.

Види історичних форм кримінального процесу.

I. Інквізиційний (розшуковий, слідчий, слідчо-розшуковий) кримінальний процес характеризується такими основними ознаками:

- застосування переважно, а іноді й виключно, імперативного методу правового регулювання кримінальних процесуальних відносин;
- функції обвинувачення, захисту і правосуддя зосереджені в одному державному органі;
- суд має право досліджувати кримінальне правопорушення повно і всебічно, незважаючи на межі, визначені обвинувачем щодо осіб і вчинених ними діянь (*«принцип неподільності обвинувачення»*, що впливає із завдання суду з'ясувати істину);
- суду належить право змінювати обвинувачення у значних межах;
- джерелом руху процесу є воля держави (веління закону);
- поняття обвинувачення заміняють приводи до початку кримінального провадження;
- замість оскарження судових рішень, існує ревізійний порядок їх перегляду;
- усі учасники процесу зобов'язуються прагнути встановити матеріальну істину;
- обвинувачений є не суб'єктом, а об'єктом дослідження;

- самостійних сторін немає, через що немає потреби в змагальності процесу (процес перестає бути судовим спором і перетворюється на безособове дослідження);
- обвинувачений має деякі права, але реалізація їх повністю залежить від державних органів, які ведуть процес;
- доказування перебуває в зародковому стані або діє система формальних доказів;
- визнання обвинуваченим своєї вини – «цариця доказів»;
- до обвинуваченого застосовуються тортури, підслідне затримання;
- таємність провадження;
- письмова форма.

II. Змагальний процес поділяється на два види.

1. Обвинувальний процес, для якого притаманними є:

- наявність кримінально-правового спору;
- наявність сторін із різними за змістом інтересами;
- залежність вироку суду від змагання сторін.

Змагання сторін є формальним, оскільки істина встановлюється не за допомогою доказів, а шляхом ордалій (випробування отрутою, вогнем тощо), судового поєдинку або поручительства.

Обвинувальний процес відомий в історії раннього європейського Середньовіччя і класичного феодалізму.

2. Позовний змагальний процес має два підвиди:

1) приватно-позовний процес – вид змагального процесу, у якому передбачається:

- пред'явлення обвинувачення приватною особою;
- формальна рівність сторін, що полягає в однакових стартових можливостях;
- розподіл тягаря доказування між сторонами
- збирання стороною обвинувачення тільки обвинувальних, а стороною захисту – тільки виправдувальних доказів («юридичний егоїзм»);
- пасивність суду в доказуванні;

- закінчення процесу в разі визнання обвинуваченим (відповідачем) вини (презумпція істинності визнання).

Приватно-позовний процес існував в античних республіках Греції і Риму.

2) публічно-позовний процес – вид змагального процесу, для якого притаманними є такі ознаки:

- здійснення функції обвинувачення постійно діючим державним органом (прокуратурою, поліцією тощо), який керується не *власним розсудом*, а службовим обов'язком (*ex officio*);
- активність публічного позивача-обвинувача (як правило, прокурора);
- диспозитивність у розпорядженні предметом позову, тобто обвинуваченням;
- надання процесуальної допомоги потерпілому, а іноді й заміна його в процесі (домінування публічних інтересів над приватними);
- рівноправність сторін протягом усього періоду кримінального провадження.

Публічно-позовний процес існує в Англосаксонській правовій системі. Елементи такого виду змагальної форми процесу впроваджені в Україні у 2012 році (приватне обвинувачення ст. 477 КПК України).

У змагальному процесі зміст та обсяг обвинувачення визначається обвинувачем. Суд здійснює розгляд не повно і всебічно, а тільки у визначеному обвинувачем обсязі³.

Класичним зразком обвинувального (змагального) кримінального процесу є кримінальний процес Англії та США⁴.

3) Змішаний (слідчо-судовий, континентальний) процес.

У жодній із сучасних держав кримінальний процес у «чистій» (рафінованій) історичній формі (інквізиційна, змагаль-

---

³ Історичні форми кримінального процесу. Підручники. URL: https://pidru4niki.com/1404110455910/pravo/istorichni_formi_kriminalnogo_protseesu.

⁴ Циганюк Ю. Англо-Американська система кримінального процесу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 328. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/2/56.pdf>.

на) не існує. У кримінальному процесі інквізиційні елементи «змішуються» в різних пропорціях зі змагальними, що дає підставу називати його процесом змішаної форми.

У юридичній літературі розрізняють два види змішано-го кримінального процесу.

1. Процес, у якому досудове (попереднє) розслідування будується виключно на інквізиційних засадах, а судові стадії – на змагальних засадах. Для цього виду змішаного процесу притаманним є те, що:

- у досудове провадження не допускається захисник;
- обвинувачений та інші учасники мають змогу ознайомитися з матеріалами кримінального провадження тільки по завершенні досудового розслідування;
- забороняється судове оскарження учасниками досудового розслідування дій і рішень органів і посадових осіб, які ведуть процес.

2. Процес, у якому на досудовому провадженні допускаються елементи змагальності. Змагальність тут виявляється в тому, що:

- допускається захисник (з моменту ознайомлення з матеріалами закінченого розслідування, пред'явлення обвинувачення, або затримання);
- заінтересованим учасникам досудового розслідування за їхнім клопотанням ще до закінчення розслідування можуть бути надані окремі матеріали (наприклад, ті, якими обґрунтовується затримання чи пред'явлення обвинувачення);
- усім учасникам досудового розслідування надається право на оскарження до суду дій і рішень органів досудового розслідування⁵.

---

⁵ Історичні форми кримінального процесу. Підручники. URL: https://pidru4niki.com/1404110455910/pravo/istorichni_formi_kriminalnogo_protsetsu.

1.3. Функції кримінального процесу

Функції кримінального процесу – це визначені законом основні напрями кримінальної процесуальної діяльності державних органів і посадових осіб. У теорії кримінального процесу узвичаєно виділяти три основні функції: обвинувачення, захисту та правосуддя.

Функція обвинувачення – це діяльність учасників кримінального провадження, спрямована на викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення, встановлення її винуватості, а також обставин, що обтяжують відповідальність. Функцію обвинувачення здійснюють слідчий, дізнавач, прокурор, а також потерпілий (у певних випадках) та ін. Прокурор здійснює функцію обвинувачення шляхом повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення до суду з обвинувальним актом і підтримання державного обвинувачення в суді. Потерпілий здійснює функцію обвинувачення у кримінальному провадженні приватного обвинувачення (глава 36 КПК України) або в разі відмови прокурора від підтримання обвинувачення у суді (ст. 340 КПК України).

Функція захисту – це діяльність учасників кримінального провадження, спрямована на спростування підозри, обвинувачення, встановлення невинуватості особи та пом'якшення покарання. Функцію захисту здійснюють підозрюваний, обвинувачений, його захисник, законний представник та ін. Підозрюваний, обвинувачений реалізують функцію захисту шляхом надання показань із приводу підозри чи обвинувачення, збирання і подання доказів, користування правовою допомогою захисника тощо.

Функція правосуддя – це діяльність суду щодо перевірки, оцінювання доказів та прийняття рішення про винуватість чи невинуватість конкретної особи, а також про призначення їй покарання. Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

Окрім указаних функцій, у теорії кримінального процесу виділяють й інші: функцію досудового розслідування; функцію прокурорського нагляду, функцію судового контролю, підтримання цивільного позову тощо. Специфічну функцію в кримінальному провадженні здійснює слідчий суддя – це функція судового контролю. Вона може виражатися, наприклад, у перевірці наявності законних підстав для обмеження прав учасників кримінального провадження шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження тощо⁶.

1.4. Кримінальна-процесуальна форма

Кримінальна процесуальна форма – це визначений законом порядок кримінального провадження в цілому, порядок виконання окремих процесуальних дій та порядок прийняття процесуальних рішень.

Значення кримінальної процесуальної форми полягає в тому, що вона створює детально врегульований, юридично визначений, суворо обов'язковий режим кримінального провадження.

Порядок провадження є єдиним (уніфікованим), що відіграє роль гарантії дотримання прав суб'єктів процесу. Однак у деяких випадках законодавець встановлює особливі порядки провадження.

Особливою (диференційованою) формою (порядком) характеризуються кримінальні провадження: на підставі угоди (гл. 35 КПК); у формі приватного обвинувачення (гл. 36 КПК); щодо окремої категорії осіб (гл. 37 КПК); щодо неповнолітніх (гл. 38 КПК); щодо застосування ПЗМХ (гл. 39 КПК); яке містить державну таємницю (гл. 40 КПК); на території

⁶ Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях: навч. посіб. / авт. кол.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т.Г. Фоміної. Харків: ХНУВС, 2021. С. 12–13

об'єктів, що належать Україні, але перебувають за її межами (гл. 41 КПК).

Формальності, передбачені кримінальним процесуальним законом, утворюють собою зміст процесуальної форми. Проте за певних умов формальності можуть утворювати явище, що називають формалізмом. «Діяти формально» означає виконувати ту чи іншу дію, приймати те чи інше рішення без урахування обставин конкретного кримінального провадження, а також того становища, у якому перебуває на конкретний час провадження той чи інший його учасник⁷.

Кримінально-процесуальна форма є уніфікованою (єдиною для усіх кримінальних проваджень), а у випадках, встановлених законом, **диференційованою** (встановлення особливих порядків провадження), *наприклад*: кримінальне провадження на підставі угод (гл. 35 КПК України); кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (гл. 36 КПК України); кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб (гл. 37 КПК України); кримінальне провадження щодо неповнолітніх (гл. 38 КПК України);

кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (гл. 39 КПК України); кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (гл. 40 КПК України); кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (гл. 41 КПК України)⁸.

---

⁷ Кримінальна процесуальна форма. Підручники. URL: <https://pidru4niki.com/2005100555913/pravo/kriminalna.protsesualna.forma>.

⁸ Поняття та завдання кримінального процесу України. Національна академія внутрішніх справ. *Файловий архів студентів*. URL: <https://studfile.net/preview/5129773/>.

1.5. Поняття кримінального процесуального права, його предмет та методи

Кримінальне процесуальне право – це самостійна галузь правової системи України, сукупність норм, які регулюють діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду із розслідування кримінальних правопорушень, викриття й покарання винних, а також права й обов'язки громадян та юридичних осіб, які залучаються до сфери кримінального процесу.

Предметом кримінального процесуального права є суспільні відносини, що виникають у сфері розслідування кримінальних правопорушень, здійснення правосуддя в кримінальному провадженні.

Методи кримінального процесуального права: імперативний метод (прийняття рішень уповноваженими особами під час кримінального провадження, наприклад винесення постанов, ухвал та вироків); диспозитивний метод (у кожного учасника кримінального провадження є право вибору, наприклад право давати показання чи відмовитися); змагальний метод (кримінальний процес України передбачає змагальність сторін під час кримінального провадження, наприклад сторона захисту змагається із стороною обвинувачення)⁹.

1.6. Кримінальні процесуальні норми: поняття, види, структура

За характером диспозиції кримінальних процесуальних норм виділяють такі їх види:

Норми, що уповноважують, наділяють суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності певними процесуальними правами, надають їм повноваження на вчинення певних проце-

⁹ Кримінальний процес: підручник / С.В. Банах, Н.З. Рогатинська, А.М. Сарахман. Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2016. С. 19–20.

суальних актів, тобто мають дозвільний характер (наприклад, ч. 3 ст. 89 КПК України надає право сторонам кримінального провадження, потерпілому під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими).

Норми, що зобов'язують, передбачають у визначених умовах конкретний вид поведінки і зобов'язують діяти відповідним чином (наприклад, ч. 2 ст. 20 КПК України зобов'язує слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника).

Норми, що забороняють, зобов'язують суб'єктів кримінального процесу утримуватися від вчинення певних дій (наприклад, ч. 2 ст. 255 КПК України забороняє використання відомостей, речей та документів, які отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій для цілей, не пов'язаних із кримінальним провадженням, або ознайомлення з ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб)¹⁰.

Структура кримінальної процесуальної норми не завжди очевидна. Однак, як і норми інших галузей права, вона складається з таких елементів: гіпотези, диспозиції та санкції.

Гіпотеза визначає умову, за наявності якої, дана норма повинна застосовуватися;

Диспозиція визначає, хто є учасником конкретних відносин, які регулюються цією правовою нормою і яка поведінка передбачається або дозволяється цією правовою нормою.

Гіпотеза та диспозиція кримінальних процесуальних норм чітко виражені у відповідних статтях КПК України (наприклад, у ч. 2 ст. 46 КПК України передбачено таке: якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, то проведення процесуальної

---

¹⁰ Кримінальні процесуальні норми: поняття, види, структура. Національна академія внутрішніх справ. *Файловий архів студентів*. URL: <https://studfile.net/preview/5129773/page:2/>.

дії відкладається або для її проведення залучається захисник в порядку, передбаченому ст. 53 КПК України).

Санкція передбачає несприятливі для учасника провадження наслідки, які настають при невиконанні норми.

До учасників кримінальної процесуальної діяльності можуть застосовуватися такі види санкцій:

- кримінальні процесуальні (накладення грошового стягнення (гл. 12 КПК України), зміна запобіжного заходу на більш жорсткий (ч. 2 ст. 79 КПК України) тощо);
- адміністративні (за прояв неповаги до суду, та злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового слідства, відповідно до статей 185³, 185⁴ КУпАП тощо);
- кримінально-правові (за розголошення даних досудового слідства без дозволу слідчого або прокурора – відповідно до ст. 387 КК України; за дачу завідомо неправдивих показань – відповідно до ст. 384 КК України; за відмову від дачі показань – відповідно до ст. 385 КК України тощо)¹¹.

1.7. Дія кримінального процесуального закону в просторі, в часі за колом осіб.

Дія кримінального процесуального закону в просторі полягає в тому, що кримінальне провадження на території України здійснюється з підстав та в порядку, передбачених КПК України, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 4 КПК України).

¹¹ Кримінальне процесуальне законодавство. *Кримінальний процес (загальна частина)*: мультимедійний навч. посіб. / Національна академія внутрішніх справ. Кафедра кримінального процесу. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/krym_pr_zah_ch/lections/lection2.html

Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується також при здійсненні провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (ч. 2 ст. 4 КПК України).

Дія кримінального процесуального закону в часі характеризується тим, що процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями КПК України, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення; допустимість доказів визначається положеннями КПК України, які були чинними на момент їх отримання (ст. 5 КПК України).

Новий закон набирає чинності через 10 днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше від дня його опублікування (ч. 5 ст. 94 Конституції України).

Дія кримінального процесуального закону щодо осіб характеризується тим, що кримінальне провадження за правилами КПК України здійснюється щодо будь-якої особи (громадян України, осіб без громадянства, іноземців). Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб визначаються главою 37 КПК України (ч. 1 ст. 6 КПК України).

Кримінальне провадження щодо осіб, які користуються дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами КПК України лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України (ч. 2 ст. 6 КПК України)¹².

---

¹² Правила дії кримінального процесуального закону: поняття, види, структура. Національна академія внутрішніх справ. *Файловий архів студентів*. URL: <https://studfile.net/preview/5129773/page:3/>.

1.8. Стадії кримінального провадження

Стадії кримінального процесу – це взаємопов’язані та самостійні частини кримінально-процесуальної діяльності, кожна з яких характеризується певними особливостями кримінально-процесуальної форми.

Стадії кримінального процесу взаємопов’язані між собою та складають систему кримінального процесу.

Відповідно до чинного КПК, систему стадій кримінального провадження можна визначити наступним чином: досудове розслідування; підготовче судове провадження; судовий розгляд; провадження в суді апеляційної інстанції; виконання судового рішення; провадження в суді касаційної інстанції; провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Перша стадія кримінального провадження є досудовою (досудове розслідування), наступні – судовими. Система стадій кримінального провадження, яка закріплена у КПК, є основою для конкретного кримінального провадження. Система стадій у конкретному кримінальному провадженні може складатися не з усіх указаних у кримінальному процесуальному законодавстві стадій; її структура буде залежати від конкретних обставин, які були встановлені. Так, наприклад, закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування обумовлює відсутність судових стадій, якщо дане рішення не було оскаржено¹³.

---

¹³ Кримінальний процес: навч. посіб. / Ю.П. Алєнін, Л.І. Аркуша [та ін.]; НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання]. Одеса: Фенікс, 2020. С. 34.

Питання для самоконтролю:

1. Кримінальний процес (кримінальне судочинство): поняття, сутність і завдання.
2. Історичні типи кримінального процесу.
3. Стадії кримінального провадження: поняття, види, зміст.
4. Поняття та значення кримінально-процесуальної форми, її уніфікація і диференціація.
5. Кримінально-процесуальні гарантії, їх поняття та види.
6. Кримінально-процесуальні функції: поняття та види.
8. Наука кримінального процесу.
9. Кримінальний процес як навчальна дисципліна, її місце і значення у фаховому становленні фахівців-юристів.
10. Кримінальний процес як вид специфічної діяльності.
11. Поняття кримінального процесуального права.
12. Предмет і метод правового регулювання в галузі кримінального процесуального права.
13. Співвідношення кримінального процесуального права з іншими галузями права.
14. Джерела кримінального процесуального права.
15. Співвідношення кримінального процесуального закону та кримінального процесуального права.
16. Кримінально-процесуальні норми, їх види, структура й особливості.
17. Кримінальне процесуальний закон.
18. Дія кримінального процесуального закону в часі, у просторі та за колом осіб.

Рекомендовані теми реферативних повідомлень до розділу

1. Історичні типи кримінального процесу.
2. Зв'язок кримінального процесу з іншими галузями права.
3. Кримінальна процесуальна наука, її розвиток.

4. Поняття, предмет, система і метод науки кримінального провадження.

5. Кримінальне процесуальне право й норми моралі.

6. Кримінальний процесуальний закон – головне джерело кримінального процесуального права.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ОТРИМАНИХ ЗНАНЬ

1. У якому з наведених нижче прикладах виступає кримінально-процесуальне-право України?

1) кримінальне процесуальне право України писане і кодифіковане. Воно виступає у вигляді законів, прийнятих Верховною Радою України;

2) кримінальне процесуальне право України виступає у вигляді законів, прийнятих Верховною Радою України;

3) кримінальне-процесуальне право України кодифіковане і підкріплене наказами МВС;

4) кримінальне процесуальне право України виступає у вигляді наказів МВС та відомчих наказів, а також законів, які прийняті Верховною Радою України;

5) кримінальне процесуальне право України виступає у вигляді тільки законів, які прийняті Верховною Радою України.

2. Притягнення до кримінальної відповідальності:

1) характеризується моментом внесення відомостей про правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

2) характеризується моментом повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;

3) характеризується моментом винесення обвинувального акта;

4) характеризується моментом направлення матеріалів кримінального провадження до суду;

5) усі варіанти відповідей правильні.

3. Як співвідносяться поняття «кримінальний процес», «кримінальне судочинство» та «кримінальне провадження»:

- 1) ці поняття рівнозначні;
- 2) поняття «кримінальний процес» ширше за змістом;
- 3) поняття «кримінальне судочинство» ширше за змістом;
- 4) поняття «кримінальне провадження» ширше за змістом;
- 5) співвідносяться тільки кримінальний процес та кримінальне провадження.

4. Яке з наведених положень є одним із завдань кримінального провадження?

- 1) зміцнення законності та правопорядку;
- 2) викриття осіб, які вчинили злочини;
- 3) боротьба зі злочинністю;
- 4) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;
- 5) розкриття злочинів.

5. Що є особливістю кримінально-процесуальних відносин?

- 1) вони виникають, розвиваються та припиняються за волевиявленням потерпілого;
- 2) змістом цих правовідносин є норми кримінального процесуального права;
- 3) одним із суб'єктів цих правовідносин завжди є представник держави, наділений владними повноваженнями;
- 4) вони виникають розвиваються та припиняються в ході кримінального провадження;
- 5) усі відповіді правильні.

Розділ 2.

ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ. УЧАСНИКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Засади кримінального провадження

Засади кримінального провадження – це закріплені в дже-релах кримінального процесуального права вихідні положення, правила, що відбивають домінуючі в державі політичні та пра-вові ідеї щодо завдань і порядку здійснення кримінального судочинства, котрі визначають спрямованість і побудову кри-мінального провадження, порушення яких обов’язково тягне за собою скасування вироку та інших процесуальних рішень¹⁴.

Ознаки засад кримінально провадження: 1) найбільш загально фіксують об’єктивні закономірності суспільного життя, мають фундаментальне значення для кримінального процесу; 2) становлять провідну ланку всієї системи кримі-нальних процесуальних гарантій та спрямовані на реальне забезпечення прав і свобод людини; 3) дійсно пов’язані з дер-жавною політикою у сфері кримінального процесу з ура-хуванням положень міжнародних актів з прав людини; 4) є рівновеликими, єдиними, становлять певну ієрархію, діють у межах цілісної системи, де порушення однієї засади тягне за собою порушення інших; 5) мають обов’язковий характер для діяльності суб’єктів, які ведуть процес; 6) визначають по-

---

¹⁴Кримінальний процес. Загальна частина (альбом схем): навч.посіб./ Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2014. С. 21.

будову процесуальних форм, стадій та інститутів кримінального процесу, тобто характеризують його тип; 7) спрямовують діяльність на досягнення завдань, поставлених державою перед кримінальним процесом; 8) закріплені у нормах права, мають значення норм найвищої юридичної сили і прямої дії; обов'язково виявляються в кожному кримінальному провадженні, діють у всіх стадіях кримінального процесу, але різною мірою; 9) виступають нормами права, що виражають, реалізують у собі основи моральності¹⁵.

Значення засад кримінального провадження передусім полягає в тому, що кожне процесуальне рішення слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, прийняте з порушенням їх вимог, повинно підлягати скасуванню. Таким чином, дотримання цих засад є гарантією прийняття законних та обґрунтованих процесуальних рішень.

Дотримання засад є гарантією виконання завдань кримінального провадження. Важливе значення вони мають для усунення прогалин у кримінальному процесуальному праві. Засади кримінального провадження використовуються в разі застосування норм права за аналогією, є вихідними положеннями для їх тлумачення¹⁶.

2.2. Конституційні засади кримінального провадження

Засада верховенства права (ст. 8 КПК України).

Кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина,

¹⁵ Беспалько І. Визначення поняття загальних засад кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 246. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/5/48.pdf>.

¹⁶ Засади кримінального провадження. Національна академія внутрішніх справ. *Файловий архів студентів*. URL: https://pidru4niki.com/71083/pravo/zasadi_kriminalnogo_provadzhennya.

її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Засада законності в кримінальному провадженні (ст. 9 КПК України).

Під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства.

Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, котрі пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК України. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, що суперечить КПК України.

У разі якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України.

Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

У випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені частиною першою статті 7 КПК України.

Засада рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом. (ст. 10 КПК України).

Не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених КПК України, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками.

У випадках і порядку, передбачених КПК України, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями.

Повага до людської гідності (ст. 11 КПК України).

Під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи.

Забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність.

Кожен має право захищати усіма засобами, що не заборонені законом, свою людську гідність, права, свободи та інтереси, порушені під час здійснення кримінального провадження.

Засада забезпечення права на свободу та особисту недоторканність (ст. 12 КПК України).

Під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру

або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених КПК України.

Кожен, кого затримано через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення або інакше позбавлено свободи, повинен бути в найкоротший строк доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою.

Про затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, а також про її місце перебування має бути негайно повідомлено її близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи в порядку, передбаченому КПК України. Затримана особа, особа, взята під варту або обмежена у праві на вільне пересування в інший спосіб, має право на зустріч із захисником (захисниками) у кримінальному провадженні, адвокатом (адвокатами), законним представником (законними представниками), який (які) представляє (представляють) особу під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, адміністративних, цивільних, господарських справ у суді, юристом (юристами), фахівцем (фахівцями) у галузі права, який (які) представляє (представляють) особу в Європейському суді з прав людини, а неповнолітня особа або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, також має право на зустріч із своїм (своїми) законним представником (законними представниками), негайно в розумний строк на її вимогу без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні в будь-який час за власною ініціативою та/або ініціативою захисника (захисників), законного представника (законних представників).

Кожен, хто понад строк, передбачений КПК України, тримається під вартою або позбавлений свободи в інший спосіб, має бути негайно звільнений.

Затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб під час кримінального провадження, здійснене за відсутності підстав або з порушенням порядку, передбаченого КПК України, тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Засада недоторканності житла чи іншого володіння особи (ст. 13 КПК України).

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК України.

Засада таємниці спілкування (ст. 14 КПК України).

Під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування.

Втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених КПК України, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети.

Інформація, отримана внаслідок втручання у спілкування, не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження.

Засада невтручання у приватне життя (ст. 15 КПК України).

Під час кримінального провадження кожному гарантується невтручання у приватне (особисте і сімейне) життя.

Ніхто не може збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію про приватне життя особи без її згоди, крім випадків, передбачених КПК України.

Інформація про приватне життя особи, отримана в порядку, передбаченому КПК України, не може бути використана інакше як для виконання завдань кримінального провадження.

Кожен, кому наданий доступ до інформації про приватне життя, зобов'язаний запобігати розголошенню такої інформації.

Засада недоторканності права власності (ст. 16 КПК України).

Позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України.

На підставах та в порядку, передбачених КПК України, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення.

Засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини (ст. 17 КПК України).

Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вини не буде доведено у порядку, передбаченому КПК України, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом.

Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом.

Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи.

Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.

Засада свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї (ст. 18 КПК України).

Жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення.

Кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права.

Жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення.

Засада заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення (ст. 19 КПК України).

Ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне правопорушення, за яким він був виправданий або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили.

Кримінальне провадження підлягає негайному закриттю, якщо стане відомо, що по тому самому обвинуваченню існує вирок суду, який набрав законної сили.

Засада забезпечення права на захист (ст. 20 КПК України).

Підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає в наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника.

У випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави.

Участь у кримінальному провадженні захисника підозрюваного, обвинуваченого, представника потерпілого, представника третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, не звужує процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, третьої особи, щодо майна якого вирішується питання про арешт.

Засада доступу до правосуддя та обов'язковості судових рішень (ст. 21 КПК України).

Кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону.

Вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному КПК України, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України.

Кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків, у порядку, передбаченому КПК України.

Якщо інше не передбачено КПК України, здійснення кримінального провадження не може бути перешкодою для доступу особи до інших засобів правового захисту, якщо під час кримінального провадження порушуються її права, гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами України.

Засада змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості (ст. 22 КПК України).

Кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України.

Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України.

Під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службу особу.

Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У випадках, передбачених КПК України, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримуватися потерпілим, його представником.

Захист здійснюється підозрюваним або обвинуваченим, його захисником або законним представником.

Суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (ст. 24 КПК України).

Кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК України.

Гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вишого рівня в порядку, передбаченому КПК України, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

Засада диспозитивності (ст. 26 КПК України).

Сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та в спосіб, передбачених КПК України.

Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження, крім випадків, передбачених КПК України.

Слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішують лише ті питання, що винесені на їх розгляд сторонами та віднесені до їх повноважень КПК України.

Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого. Відмова потерпілого, а у випадках, передбачених КПК України, його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Засада гласності і відкритості судового провадження та повного фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій (ст. 27 КПК України).

Учасники судового провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх копій. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків, установлених законом.

Кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, у судові засідання під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», якщо участь в судовому засіданні становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи. Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому

засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише в разі: якщо обвинуваченим є неповнолітній; розгляду справи про кримінальне правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи; якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Особисті записи, листи, зміст особистих телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень можуть бути оголошені у відкритому судовому засіданні, якщо слідчий суддя, суд не прийме рішення про їх дослідження у закритому судовому засіданні на підставі пункту 3 частини другої статті 27 КПК України.

Кримінальне провадження в закритому судовому засіданні суд здійснює з додержанням правил судочинства, передбачених КПК України. На судовому розгляді в закритому судовому засіданні можуть бути присутні лише сторони та інші учасники кримінального провадження.

Під час судового розгляду та у випадках, передбачених КПК України, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом в порядку, передбаченому КПК України.

Кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються

на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду.

Судове рішення, ухвалене у відкритому судовому засіданні, проголошується прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався в закритому судовому засіданні, судове рішення проголошується прилюдно з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення.

Засада мови, якою здійснюється кримінальне провадження (ст. 29 КПК України).

Кримінальне провадження здійснюється державною мовою. Сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою.

Особа повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона достатньо володіє для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення.

Слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК України.

Судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті, надаються сторонам кримінального провадження або особі, стосовно якої вирішено питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють. Переклад інших процесуальних документів кримінального провадження, надання копій яких передбачено

КПК України, здійснюється лише за клопотанням зазначених осіб. Переклад судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження засвідчується підписом перекладача.

2.3. Спеціальні засади кримінального провадження

Засада публічності (ст. 25 КПК України).

Прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за винятком випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів (ст. 23 КПК України).

Суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно.

Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК України.

Сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом.

Засада розумності строків (ст. 28 КПК України).

Під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень.

Проведення досудового розслідування в розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (у частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд.

Критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є: складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо; поведінка учасників кримінального провадження; спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи або щодо кримінального правопорушення, вчиненого стосовно малолітньої або неповнолітньої особи, має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово.

Кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито.

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, інші особи, права чи інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, мають право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються обстави-

ни, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК України.

2.4. Учасники кримінального провадження: поняття і класифікація

Учасники кримінального процесу – це державні органи, посадові, юридичні та приватні особи, які ведуть кримінальний процес або залучаються до нього, вступають між собою у процесуальні правовідносини, набуваючи процесуальних прав і виконуючи процесуальні обов’язки¹⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України чітко не визначає поняття і не подає класифікацію суб’єктів кримінального провадження, тому їх називають по-різному:

- особи, які беруть участь у процесуальній дії – статті 104, 107 КПК;
- учасники кримінального провадження – статті 27, 113, 237 КПК та ін.;
- учасники судового провадження – статті 34, 107, 317, 347 КПК та ін.;
- сторони кримінального провадження – статті 22, 26, 68, 69, 71 КПК та ін.;
- фізичні особи 36, 39 КПК.

Інший вид класифікації:

- орган правосуддя – слідчий суддя, суд.
- особи, які здійснюють кримінальне провадження – прокурор, слідчий, керівник слідчого підрозділу, оперативні підрозділи.

---

¹⁷ Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб. / Л.Д. Удалова, М.А. Макаров, Ю.І. Азаров, С.О. Заїка, О.В. Кубарева, О.В. Римарчук, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, А.В. Форостяний, О.Ю. Хабло. 5-те вид., переробл. і допов. Київ, 2020. С. 54.

- особи, які мають у кримінальному провадженні власний інтерес – підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач.
- особи, які представляють або захищають інтереси інших осіб – законні представники, представники, захисник.
- особи, які сприяють кримінальному провадженню, або інші учасники – свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, поняті, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

2.5. Сторона обвинувачення, поняття та суб'єкти

Сторона обвинувачення, це сторона кримінального провадження, яка має кримінально-правову претензію до особи підозрюваного чи обвинуваченого, та вимагає її вирішення в суді в кримінально-правовому порядку. До сторони обвинувачення у кримінальному процесі відносяться:

Прокурор – це суб'єкт кримінального процесу, що бере участь у всіх його стадіях, здійснюючи при цьому нагляд за дотриманням законів і підтримуючи державне обвинувачення у суді.

Згідно зі ст. 121 Конституції України, прокурор виконує у кримінальному процесі дві функції: функцію підтримання державного обвинуваченого і функцію нагляду за дотриманням законів органами розслідування.

Слідчий органу досудового розслідування – посадова особа, уповноважена в межах компетенції, передбаченої кримінально-процесуальним законодавством, здійснювати досудове розслідування у кримінальному провадженні. Слідчий

несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій.

Керівник органу досудового розслідування – це уповноважена державою посадова особа, що очолює орган досудового розслідування. Він організовує досудове розслідування.

Дізнавач – посадова особа, яка при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Дізнавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання.

Оперативні підрозділи – здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. До оперативних підрозділів належать Оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів Державної прикордонної служби України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

Правовий статус потерпілого передбачений ст.ст. 56–57 КПК України.

Також до сторони обвинувачення відносяться представник та законний представник потерпілого, правовий статус яких визначається ст.ст. 58–59 КПК України. До того ж до сторони обвинувачення слід віднести цивільного позивача та його представника (ст.ст. 62–63 КПК України).

2.6. Повноваження прокурора у кримінальному провадженні

Прокурор, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора.

Прокурор, здійснюючи нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України; мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування; доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування; доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій,

негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України; погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання; повідомляти особі про підозру; пред'являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які через фізичний стан чи матеріальне становище, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права, у порядку, передбаченому КПК України та законом; затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання; звертатися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення

особи від кримінальної відповідальності; підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому КПК України; погоджувати запит органу досудового розслідування про міжнародну правову допомогу, передання кримінального провадження або самостійно звертатися з таким клопотанням в порядку, встановленому КПК України; доручати органу досудового розслідування виконання запиту (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу або перейняття кримінального провадження, перевіряти повноту і законність проведення процесуальних дій, а також повноту, всебічність та об'єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні; перевіряти перед направленням прокуророві вищого рівня документи органу досудового розслідування про видачу особи (екстрадицію), повертати їх відповідному органу з письмовими вказівками, якщо такі документи необґрунтовані або не відповідають вимогам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, чи законам України; доручати органам досудового розслідування проведення розшуку і затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за межами України, виконання окремих процесуальних дій з метою видачі особи (екстрадиції) за запитом компетентного органу іноземної держави; оскаржувати судові рішення в порядку, встановленому КПК України; здійснювати інші повноваження, передбачені кримінальним процесуальним законодавством.

Участь прокурора в суді є обов'язковою, крім випадків, передбачених КПК України.

Право на подання апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами мають також незалежно від їх участі в судовому провадженні прокурори вищого рівня: Генераль-

ний прокурор, його перший заступник та заступники, керівник обласної прокуратури, його перший заступник та заступники.

Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники мають право доповнити, змінити або відмовитися від апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, внесених ними, керівниками, першими заступниками чи заступниками керівників або прокурорами прокуратур нижчого рівня.

У судовому провадженні з перегляду судових рішень в апеляційному чи касаційному порядку, за нововиявленими або виключними обставинами можуть брати участь прокурори органу прокуратури вищого рівня.

Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Право доручати у разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану, іншому органу досудового розслідування здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України, а також доручати Бюро економічної безпеки України розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності інших органів досудового розслі-

дування, мають Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), його перший заступник, заступник.

Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, керівник окружної прокуратури, їх перші заступники та заступники при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування мають право скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та прокурорів нижчого рівня у межах строків досудового розслідування, передбачених статтею 219 КПК України. Про скасування таких постанов повідомляється прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення відповідного досудового розслідування. Скасування незаконних та необґрунтованих постанов детективів Національного антикорупційного бюро України та прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури може бути здійснено Генеральним прокурором або особою, яка виконує його обов'язки, чи керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

2.7. Органи досудового розслідування, підрозділи дізнання

Органи досудового розслідування. Відповідно до чинного законодавства, органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи: органів Національної поліції; органів безпеки; органів Державного бюро розслідувань; підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України (ст.ст. 38–40 КПК).

Орган досудового розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування.

Досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою. Слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій.

Повноваження слідчого: 1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України; 2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК України; 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; 4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; 6) за результатами розслідування скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; 7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 КПК України; 8) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Повноваження керівника органу досудового розслідування: визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих; відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою

постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу або в разі неефективного досудового розслідування; ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора; вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим; погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених КПК України; здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Керівник органу досудового розслідування зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які даються у письмовій формі. Невиконання керівником органу досудового розслідування законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Керівник органу досудового розслідування під час дії воєнного стану має право своєю вмотивованою постановою, погодженою з керівниками відповідних органів досудового розслідування, утворювати міжвідомчі слідчі групи та визначати у їх складі старшого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих.

Підрозділи дізнання. Дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів: органів Національної поліції; органів безпеки; органів Бюро економічної безпеки України; органів Державного бюро розслідувань; Національного антикорупційного бюро України. Здійснює дізнання дізнавач.

Дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Дізнавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання.

Повноваження дізнавача: починати дізнання за наявності підстав, передбачених КПК України; проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК України; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених КПК України, відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 КПК України; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі.

Дізнавач, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача.

Керівник органу дізнання – організовує дізнання.

Повноваження керівника органу дізнання: визначати дізнавача, який здійснюватиме дізнання; відсторонювати дізнавача від проведення дізнання за ініціативою прокурора або з власної ініціативи та призначати іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу (самовідводу) або неефективного дізнання; ознайомлюватися з матеріалами дізнання, давати дізнавачу письмові вказівки, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора; вживати заходів для усунення порушень вимог законодавства у разі їх допущення дізнавачем; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

2.8. Сторона захисту, поняття та суб'єкти

Сторона захисту – це сторона кримінального провадження, яка несе кримінально-правову відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, або здійснює правовий захист підозрюваного чи обвинуваченого. До цієї сторони відносяться: підозрюваний, обвинувачений, захисник, цивільний відповідач¹⁸.

До сторони захисту відносяться:

Підозрюваний – особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй, унаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

Особою, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушен-

¹⁸ Благодир А.А., Благодир С.М. Сторона захисту, як суб'єкт доказування під час кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 366–367. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/87.pdf.

ня, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, є фізична особа, стосовно якої за результатами проведеного досудового розслідування настав випадок та існують підстави, передбачені частиною першою статті 276 КПК України для повідомлення про підозру, але якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК України, не повідомлено про підозру через її смерть.

Обвинувачений (підсудний) – особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291 КПК України.

Виправданим (ст. 43 КПК) у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Засудженим (ст. 43 КПК) у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Виправданий, засуджений має права обвинуваченого, передбачені статтею 42 КПК, в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії судового провадження.

Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний.

Про залучення законного представника слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд постановляє ухвалу, копія якої вручається законному представнику.

У разі якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим з числа осіб, зазначених у частині другій цієї статті.

Законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім проце-

суальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику.

Законний представник має право на невідкладну зустріч із підозрюваним, обвинуваченим за власною ініціативою та/або ініціативою підозрюваного, обвинуваченого без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні в будь-який час з 8 години до 20 години.

Захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, відносно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, щодо якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю.

2.9. Правовий статус підозрюваного, обвинуваченого, виправданого та засудженого у кримінальному провадженні

Підозрюваний, обвинувачений мають право:

- 1) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують;
- 2) бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, пе-

редбачені КПК України, а також отримати їх роз'яснення;

3) на першу вимогу мати захисника і зустріч із ним незалежно від часу в робочі, вихідні, святкові, неробочі дні до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – зустрічі без обмеження в часі та кількості (у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні); на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів для оплати такої допомоги;

4) не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;

5) давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати;

6) вимагати перевірки обґрунтованості затримання;

7) у разі затримання або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – на негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування згідно з положеннями статті 213 КПК України;

8) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;

9) брати участь у проведенні процесуальних дій;

10) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу;

11) застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, у яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримі-

нального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

12) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

13) заявляти відводи;

14) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 221 КПК України, та вимагати відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 КПК України;

15) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

16) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України;

17) вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, у порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердилися;

18) користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави.

Обвинувачений також має право:

1) брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

2) збирати і подавати суду докази;

3) висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження;

4) виступати в судових дебатах;

5) ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження;

6) оскаржувати в установленому КПК України порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення;

7) отримувати роз'яснення щодо порядку підготовки та використання досудової доповіді, відмовлятися від участі у підготовці досудової доповіді;

8) брати участь у підготовці досудової доповіді, надавати представнику персоналу органу пробації інформацію, необхідну для підготовки такої доповіді, ознайомлюватися з текстом досудової доповіді, подавати свої зауваження та уточнення.

Підозрюваний, обвинувачений мають також інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Підозрюваний, обвинувачений, який є іноземцем і тримається під вартою, має право на зустріч з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави, яку йому зобов'язана забезпечити адміністрація місця ув'язнення.

Підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це зазначених осіб;

2) виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

3) підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду;

4) надавати достовірну інформацію представнику персоналу органу пробації, необхідну для підготовки досудової доповіді.

Підозрюваному, обвинуваченому вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки одночасно з їх повідомленням особою, яка здійснює таке повідомлення.

Виправданий, засуджений має права обвинуваченого, передбачені статтею 42 КПК, в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії судового провадження.

Якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з ним залучається його законний представник.

Законний представник має право на невідкладну зустріч із підозрюваним, обвинуваченим за власною ініціативою та/або ініціативою підозрюваного, обвинуваченого без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні в будь-який час з 8 години до 20 години.

2.10. Випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні

Участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного.

У цих випадках участь захисника є обов'язковою:

- щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;
- щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, –

- з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;
- щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад;
  - щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту;
  - щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;
  - щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи.
  - щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення.
  - у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди.

Відмова від захисника або його заміна.

Підозрюваний, обвинувачений має право відмовитися від захисника або замінити його.

Якщо підозрюваний, обвинувачений наполягає на відмові від захисника, слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані організувати зустріч захисника з підозрюваним, обвинуваченим. У разі якщо підозрюваний, обвинувачений особисто та безпосередньо повідомляє захиснику про небажання мати захисника, заміну захисника після конфіденційної розмови із захисником, така відмова або заміна *фіксу-*

ється в протоколі процесуальної дії або в журналі судового засідання.

Не є підставою для відмови слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом у зустрічі захисника з підозрюваним, обвинуваченим наявність письмової заяви про відмову підозрюваного, обвинуваченого від захисника або письмового клопотання про його заміну до внесення відповідної інформації до протоколу процесуальної дії або журналу судового засідання.

Відмова уповноваженою особою в зустрічі підозрюваного, обвинуваченого із захисником, стосовно якого є заява про відмову чи клопотання про заміну, до відповідної фіксації у протоколі процесуальної дії або журналі судового засідання тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Відмова від захисника не приймається у випадку, якщо його участь є обов'язковою. У такому випадку, якщо підозрюваний, обвинувачений відмовляється від захисника й не залучає іншого захисника, захисник повинен бути залучений у порядку, передбаченому статтею 49 КПК України, для здійснення захисту за призначенням.

2.11. Інші учасники кримінального провадження

Інші учасники кримінального провадження –це в основному ті учасники, які не мають у кримінальному провадженні власної зацікавленості, але їхня участь у кримінальному процесі є обов'язковою.

Заявник (ст. 60 КПК України).

Заявником є фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим.

Заявник, який є викривачем, крім передбачених КПК України прав, має право в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції», отримувати інформацію про стан досудового розслідування, розпочатого за його заявою чи повідомленням.

Інформація надається слідчим або прокурором у строк не більше ніж п'ять днів із моменту подання заяви.

Цивільний позивач (ст. 61 КПК України).

Цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка (який) в порядку, встановленому КПК України, пред'явила (пред'явив) цивільний позов.

Права та обов'язки цивільного позивача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

У разі якщо цивільним позивачем є адміністратор за випуском облігацій, здійснення ним відмови від цивільного позову можливе за згодою зборів власників облігацій, отриманою відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Цивільний відповідач (ст. 62 КПК України).

Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні може бути фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану кримінально протиправними діями (бездіяльністю) підозрюваного,

обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК України.

Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Представник цивільного позивача, цивільного відповідача (ст. 63 КПК України)

Представником цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні може бути: особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю – у випадку, якщо цивільним позивачем, цивільним відповідачем є юридична особа.

Представник користується процесуальними правами цивільного позивача, цивільного відповідача, інтереси якого він представляє.

Законний представник цивільного позивача (ст. 64 КПК України).

Якщо цивільним позивачем є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, її процесуальними правами користується законний представник.

Питання участі законного представника цивільного позивача у кримінальному провадженні регулюється згідно з положеннями статті 44 КПК України.

Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст. 64–1 КПК України).

Представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може бути: особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами; працівник юридичної особи.

Правовий статус цього учасника визначений ст. 64–1 КПК України.

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт (ст. 64–2 КПК України)

Третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути будь-яка фізична або юридична особи.

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникає з моменту звернення прокурора до суду з клопотанням про арешт майна.

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має права та обов'язки, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині відносно арешту майна. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні щодо арешту майна, та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК України.

Представником третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути: особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю – у випадку, якщо власником майна, щодо якого здійснюється арешт, є юридична особа.

Представник третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, користується процесуальними правами третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інтереси якої він представляє.

Свідок (ст. 65 КПК України)

Свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань.

Не можуть бути допитані як свідки: захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача,

юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника; адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю; нотаріуси – про відомості, які становлять нотаріальну таємницю; медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя особи – про відомості, які становлять лікарську таємницю; священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих; журналісти – про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації; судді та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, ухвали; особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення; особи, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо дійсних даних про їх особи; особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо цих даних; експерти – щодо роз'яснення наданих ними висновків.

З приводу зазначених довірених відомостей можуть бути звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю (захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функ-

цій представника чи захисника; адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю; нотаріуси – про відомості, які становлять нотаріальну таємницю; медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя особи – про відомості, які становлять лікарську таємницю; священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих, особою, що довірила їм ці відомості, у визначеному нею обсязі. Таке звільнення здійснюється в письмовій формі за підписом особи, що довірила зазначені відомості.

Не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд перед допитом осіб, зазначених в абзаці першому цієї частини, зобов'язані роз'яснити їм право відмовитися давати показання.

Перекладач (ст. 68 КПК України)

У разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача).

Перекладач зобов'язаний: прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду; заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК України; здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом; не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього і які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, чи слідчий суддя або суд пересвідчуються в особі і компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права й обов'язки.

За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе відповідальність, встановлену законом.

Експерт (ст. 69 КПК України)

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право, відповідно до Закону України «Про судову експертизу», на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого.

У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє клопотання особі, яка призначила експертизу, чи суду, що доручив її проведення, щодо його уточнення або повідомляє про неможливість проведення експертизи за поставленим запитанням або без залучення інших осіб.

За завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом.

Стаття 384 КК України передбачає відповідальність експерта за завідомо неправдивий висновок, складений для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя,

тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках.

Спеціаліст (ст. 71 КПК України).

Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою статті 214 КПК України.

Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги.

Відповідальність спеціаліста (ст. 72 КПК України)

У разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста судом покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні.

Стаття 384 КК України передбачає відповідальність спеціаліста за завідомо неправдивий висновок, складений для надання або наданий органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, подання завідомо недостовірних або

підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках.

Представник персоналу органу пробації (ст. 72–1 КПК України).

Представником персоналу органу пробації є посадова особа такого органу, яка за ухвалою суду складає та подає до суду досудову доповідь.

Представник персоналу органу пробації в разі складання досудової доповіді має права та обов'язки, які передбачені чч. 2, 3 ст. 72–1 КПК України.

Секретар судового засідання (ст. 73 КПК України).

Секретар судового засідання: здійснює судові виклики і повідомлення; перевіряє наявність та з'ясовує причини відсутності осіб, яких було викликано до суду, і доповідає про це головуючому; забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами; веде журнал судового засідання; оформляє матеріали кримінального провадження в суді; виконує інші доручення головуючого в судовому засіданні.

Судовий розпорядник (ст. 74 КПК України).

До участі в кримінальному провадженні головуючим у судовому засіданні може залучатися судовий розпорядник.

Судовий розпорядник має наступний правовий статус: забезпечує належний стан зали судового засідання і запрошує до неї учасників кримінального провадження; оголошує про вхід суду до зали судового засідання і вихід суду з неї; стежить за дотриманням порядку особами, присутніми в залі судового засідання; приймає від учасників кримінального провадження та передає документи і матеріали суду під час судового засідання; виконує розпорядження головуючого про приведення до присяги свідка, експерта; виконує інші розпорядження головуючого, пов'язані із забезпеченням умов, необхідних для здійснення судового провадження.

Вимоги судового розпорядника, пов'язані з виконанням обов'язків, передбачених цією статтею, є обов'язковими для всіх осіб, присутніх у залі судового засідання.

У разі відсутності в судовому засіданні розпорядника його функції виконує секретар судового засідання.

2.12. Відводи у кримінальному провадженні

Відвід – це коли заяву про усунення подають одні учасники кримінального провадження стосовно інших, якщо в них існує сумнів щодо їхньої неупередженості. При *самовідводі* заяву подають особи стосовно самих себе¹⁹.

Обставини, що виключають участь слідчого судді, судді або присяжного в кримінальному провадженні (ст. 75 КПК України).

Слідчий суддя, суддя або присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні: якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім'ї слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача; якщо він брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник; якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження; за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості; у випадку порушення встановленого частиною третьою статті 35 КПК України порядку визначення слідчого судді, судді для розгляду справи.

---

¹⁹ Що таке відвід, самовідвід і чому їх застосовують. *Transparency International Ukraine*: офіційний вебсайт. URL: <https://ti-ukraine.org/news/shho-take-vidvid-samovidvid-i-chomu-yihzastosovuyut/>.

У складі суду, що здійснює судове провадження, не можуть бути особи, які є родичами між собою.

Недопустимість повторної участі судді в кримінальному провадженні (ст. 76 КПК України).

Суддя, який брав участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, не має права брати участі в цьому ж провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій, крім випадків перегляду ним в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, яка була постановлена під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті.

Суддя, який брав участь у кримінальному провадженні в суді першої інстанції, не має права брати участі у цьому ж провадженні в судах апеляційної і касаційної інстанцій, а також у новому провадженні після скасування вироку або ухвали суду першої інстанції.

Суддя, який брав участь у кримінальному провадженні в суді апеляційної інстанції, не має права брати участі у цьому ж провадженні в судах першої і касаційної інстанцій, а також у новому провадженні після скасування вироку або ухвали суду апеляційної інстанції.

Суддя, який брав участь у кримінальному провадженні в суді касаційної інстанції, не має права брати участі у цьому ж провадженні в судах першої і апеляційної інстанцій, а також у новому провадженні після скасування вироку або постанови суду касаційної інстанції.

Підстави для відводу прокурора, слідчого, дізнавача (ст. 77 КПК України)

Прокурор, слідчий, дізнавач не має права брати участь у кримінальному провадженні: якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом

сім'ї або близьким родичем сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача; якщо він брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач; якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості.

Попередня участь прокурора в цьому ж кримінальному провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій, як прокурора не є підставою для його відводу.

Підстави для відводу захисника, представника (ст. 78 КПК України)

Захисником, представником не має права бути особа, яка брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач.

Особа не має права брати участь у цьому ж кримінальному провадженні як захисник або представник також у випадках: якщо вона в цьому провадженні надає або раніше надавала правову допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання правової допомоги; зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (зупинення дії свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю або його анулювання) в порядку, передбаченому законом; якщо вона є близьким родичем або членом сім'ї слідчого, прокурора, потерпілого або будь-кого із складу суду.

Підстави для відводу спеціаліста, представника персоналу органу пробації, перекладача, експерта, секретаря судового засідання (ст. 79 КПК України).

Спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, експерт, секретар судового засідання не мають права брати участі в кримінальному провадженні та відводяться

за підставами, передбаченими частиною першою статті 77 цього Кодексу, з тим обмеженням, що їх попередня участь у цьому кримінальному провадженні як спеціаліста, представника персоналу органу пробації, перекладача, експерта і секретаря судового засідання не може бути підставою для відводу.

Спеціаліст, експерт, крім того, не має права брати участі в кримінальному провадженні, якщо він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються в цьому провадженні.

Наслідки відводу слідчого судді, судді (ст. 82 КПК України).

У разі задоволення заяви про відвід (самовідвід) слідчого судді кримінальне провадження передається на розгляд іншому слідчому судді.

У разі задоволення заяви про відвід (самовідвід) судді, який здійснює судове провадження одноособово, справа розглядається в тому самому суді іншим суддею.

У разі задоволення заяви про відвід (самовідвід) одного чи кількох суддів із складу суду або всього складу суду, якщо справа розглядається колегією суддів, справа розглядається в тому самому суді тим самим кількісним складом колегії суддів без участі відведених суддів із заміною останніх іншими суддями або іншим складом суддів.

Слідчий суддя, суддя (судді), на розгляд яких передається кримінальне провадження або справа, визначається в порядку, встановленому частиною третьою статті 35 цього Кодексу.

Якщо після задоволення відводів (самовідводів) неможливо утворити новий склад суду, то вирішується питання про передання кримінального провадження до іншого суду в порядку, передбаченому КПК України.

Наслідки відводу слідчого, дільнавача, прокурора, захисника, представника, експерта, спеціаліста, представника персоналу органу пробації, перекладача (ст. 83 КПК України).

У разі задоволення відводу слідчого, дільнавача, прокурора в кримінальному провадженні повинні бути невідкладно при-

значені, відповідно, інший слідчий – керівником органу досудового розслідування, інший дізнавач – керівником органу дізнання або інший прокурор – керівником органу прокуратури.

У разі задоволення відводу експерта, спеціаліста, представника персоналу органу пробації або перекладача до кримінального провадження повинні бути залучені інші учасники у строк, визначений слідчим суддею, судом.

3. У разі задоволення відводу захисника, представника слідчий суддя, суд роз'яснює підозрюваному, обвинуваченому, потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу його право запросити іншого захисника, представника та надає йому для цього під час досудового розслідування не менше ніж двадцять чотири години, а під час судового провадження – не менше ніж сімдесят дві години. Якщо підозрюваний, обвинувачений у кримінальному провадженні, коли залучення захисника є обов'язковим, протягом цього часу не запросить іншого захисника, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд самостійно залучають захисника в порядку, передбаченому статтею 49 КПК України.

Питання для самоконтролю:

1. Засади кримінального провадження.
2. Конституційні засади кримінального провадження.
3. Спеціальні засади кримінального провадження.
4. Учасники (суб'єкти) кримінального провадження: поняття і класифікація.
5. Сторона обвинувачення, поняття та суб'єкти.
6. Повноваження прокурора у кримінальному провадженні.
7. Органи досудового розслідування, підрозділи дізнання.
8. Сторона захисту, поняття та суб'єкти
9. Правовий статус підозрюваного, обвинуваченого, виправданого та засудженого у кримінальному провадженні

10. Випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні.
11. Інші учасники кримінального провадження.
12. Відводи у кримінальному провадженні.

Рекомендовані теми реферативних повідомлень до розділу:

1. Засади кримінального провадження України і проблеми їх відповідності міжнародним стандартам.
2. Проявлення засад кримінального провадження на різних стадіях провадження у кримінальній справі.
3. Роль слідчого в реалізації кримінально-процесуальних функцій.
4. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ОТРИМАНИХ ЗНАТЬ

1. Яка засада характеризує положення: підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом?

- 1) засада змагальності сторін;
- 2) засада презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;
- 3) презумпції невинуватості;
- 4) засада забезпечення апеляційного і касаційного оскарження рішень суду;
- 5) засада підтримання державного обвинувачення прокурором.

2. Яка засада характеризує положення: кримінальне процесуальне законодавство України застосовується

з урахуванням практики Європейського суду з прав людини?

- 1) законності;
- 2) презумпції невинуватості;
- 3) забезпечення права на захист;
- 4) підтримання державного обвинувачення прокурором;
- 5) верховенства права.

3. Яка засада кримінального процесу розглядає правила про недоторканість певних категорій осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо), які під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями?

- 1) поваги до честі та гідності особи, невтручання в її особисте та сімейне життя;
- 2) правосуддя у кримінальних справах здійснюється тільки судом;
- 3) рівність перед законом і судом;
- 4) законності;
- 5) диспозитивності.

4. Підозрюваною є особа:

- 1) до якої застосовано запобіжний захід;
- 2) яку затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення;
- 3) яку викликав прокурор на допит;
- 4) яку доставлено до правоохоронного органу;
- 5) усі перелічені вище особи.

5. Обвинуваченою (підсудною) є особа:

- 1) обвинувальний акт, щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому законом;
- 2) яку назвав винуватою суддя;
- 3) до якої обрали запобіжний захід тримання під вартою;
- 4) яка сама зізналася у вчиненні кримінального правопорушення;
- 5) усі перелічені вище особи.

Розділ 3.

ФІКСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ. ПРОЦЕСУАЛЬНІ РІШЕННЯ, ПОВІДОМЛЕННЯ, ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ, ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИТРАТИ. ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЯ) ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

3.1. Фіксування кримінального провадження

Процесуальна форма фіксування кримінального провадження закладена у главі п'ятій чинного КПК України та охоплюється ст.ст. 103–109 КПК.

Фіксування кримінального провадження – складова і невід’ємна частина процесуальної діяльності, яка полягає в закріпленні доказової інформації, відображенні в протоколах, на технічних носіях інформації, у журналах судового засідання, постановах й ухвалах та інших процесуальних документах ходу і результатів слідчих та інших процесуальних дій і рішень, надаючи можливість перевірки та оцінки належності до справи, допустимості й достовірності доказів та законності процесуальних актів і виступаючи суттєвим гарантом правосуддя.

Значення фіксування кримінального провадження. Фіксація у процесуальних документах або за допомогою засобів технічного документування всіх процесуальних дій і рішень (обшук – протокол обшуку, допит – протокол допиту, експертиза – висновок експерта, судове слідство – протокол судового розгляду або відеозапис судового процесу тощо) покликана, *по-перше*, доводити до відома юридично значимі факти, закріплювати та засвідчувати отримані фактичні дані – докази, унаслідок чого законодавчо втілюється накопичений людством досвід пізнання істини; *по-друге*, слугувати засобом реалізації та забезпечення учасниками процесу своїх прав та обов’язків і загалом виступати однією з гарантій правосуддя²⁰

Форми фіксування кримінального провадження (ст. 103 КПК України)

Процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися: у протоколі; на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; у журналі судового засідання.

– *Протокол та додатки до нього (ст. 104–105 КПК України).*

У випадках, передбачених КПК України, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються в протоколі.

У випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається в протоколі.

– *Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування (ст. 106–107 КПК України)*

Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування – це система, яка забезпечує створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні.

²⁰ Фіксування кримінального провадження. Процесуальні документи. Національна академія внутрішніх справ. *Файловий архів студентів*. URL: https://pidru4niki.com/1334020359240/pravo/fiksu_vannya_kriminalnogo_provadzhennya_protseualni_dokumenty.

Порядок функціонування інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування визначається положенням, яке затверджується спільно Офісом Генерального прокурора, органом, у складі якого функціонує орган досудового розслідування, а також органом, що затверджує положення про систему, яка функціонує в суді, відповідно до статті 35 КПК України.

Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування взаємодіє з Єдиним реєстром досудових розслідувань та системою, яка функціонує в суді, відповідно до статті 35 КПК України, а також може взаємодіяти з іншими інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами у випадках, передбачених законом.

Слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд, а також захисник (за його згодою) використовують, а інші учасники кримінального провадження можуть використовувати інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування під час реалізації своїх повноважень, прав та інтересів, передбачених КПК України, за умов та в порядку, що визначені положенням про таку систему.

У разі використання зазначеної в цій статті системи дослідження матеріалів досудового розслідування, наявних у такій системі, може здійснюватися з використанням доступу до них через цю систему.

Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження (ст. 107 КПК України)

Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим.

Виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів.

Право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису надається стороні захисту.

Про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії.

У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Учасники судового провадження мають право отримати копію запису судового засідання, зробленого за допомогою технічного засобу.

Журнал судового засідання (ст. 108 КПК України)

Під час судового засідання ведеться журнал судового засідання, у якому зазначаються такі відомості: найменування та склад суду (слідчий суддя); реквізити кримінального провадження та відомості щодо його учасників; дата і час початку та закінчення судового засідання; час, номер та найменування процесуальної дії, що проводиться під час судового засідання, а також передані суду під час процесуальної дії речі, документи, протоколи слідчих (розшукових) дій і додатки до них; ухвали, постановлені судом (слідчим суддею) без виходу до нарадчої кімнати; інші відомості у випадках, передбачених КПК України.

Журнал судового засідання ведеться та підписується секретарем судового засідання.

Реєстр матеріалів досудового розслідування (ст. 109 КПК України)

Реєстр матеріалів досудового розслідування складається слідчим або прокурором і надсилається до суду разом з обвинувальним актом.

Реєстр матеріалів досудового розслідування повинен містити: номер та найменування процесуальної дії, проведеної під час досудового розслідування, а також час її проведення;

реквізити процесуальних рішень, прийнятих під час досудового розслідування; вид заходу забезпечення кримінального провадження, дату і строк його застосування.

3.2. Процесуальні рішення у кримінальному провадженні

Процесуальні рішення – це правозастосовні акти владно-розпорядчого характеру, виражені у встановленій законом формі, пов’язані з вирішенням правових питань, що виникають у процесі кримінального провадження та містять владні приписи щодо вчинення певних правових дій чи настання певних правових наслідків. Відповідно до ч. 1. ст. 110 КПК, процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду.

Процесуальним рішенням як правозастосовним актом притаманні певні характерні риси (ознаки): рішення виносяться лише уповноваженими суб’єктами кримінального процесу, які реалізують свої владні повноваження в межах своєї компетенції; рішення виражають владний припис; рішення породжують, змінюють або припиняють кримінально-процесуальні відносини, рішення підтверджують існування або відсутність матеріально-правових відносин; рішення виражаються у встановленій законом формі постанови, ухвали, обвинувального акту, вироку тощо.

Класифікація процесуальних рішень проводиться за різними підставами: за правовим значенням поділяються на основні та допоміжні; за суб’єктами прийняття виділяють процесуальні рішення слідчого, керівника органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, судді, суду; за особливістю набрання юридичної сили – рішення, що затверджуються прокурором, рішення, що потребують дозволу суду

та рішення, що набирають чинності з моменту їх прийняття або після спливу строку їх оскарження; за функціональним призначенням – початкові, проміжні та підсумкові рішення; за порядком прийняття – одноособові та колегіальні; у залежності від стадій, на якій приймаються, – рішення, що приймаються в стадії досудового розслідування, підготовчого судового провадження, судового розгляду і т.ін.; за характером рішення поділяються на обов'язкові та факультативні; за формою вираження рішення оформлюють у вигляді постанови, ухвали, клопотання, обвинувального акту, вироку тощо²¹.

Відповідно до ст. 110 КПК України, судові рішення приймається у формі ухвали, постанови або вироку, які мають відповідати вимогам, передбаченим статтями 369, 371–374 КПК України.

Рішення слідчого, дізнавача, прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України, а також коли слідчий, дізнавач, прокурор визнає це за необхідне.

Обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Обвинувальний акт повинен відповідати вимогам, передбаченим у статті 291 КПК України.

У разі необхідності постанова слідчого, прокурора виготовляється в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису службової особи, яка прийняла відповідне процесуальне рішення, або створюється з використанням Інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування, відповідно до статті 106–1 КПК України.

Постанова слідчого, дізнавача, прокурора, прийнята в межах компетенції згідно із законом, є обов'язковою для виконання фізичними та юридичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вона стосується.

²¹ Процесуальні рішення, їх класифікація і значення, механізм прийняття.
URL: <http://4ua.co.ua/pravo/kriminalniy-protses/protseualni-rishennya-klasifikatsiya-znachennya-mehanizm-priynyattya.html>.

3.3. Повідомлення у кримінальному провадженні

Поняття повідомлення у кримінальному провадженні (ст. 111 КПК України).

Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію.

Повідомлення учасників кримінального провадження з приводу вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою.

Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених КПК України, у порядку, передбаченому главою 11 КПК України, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи.

Повідомлення у кримінальному провадженні не слід плутати з повідомленням про підозру. Згідно зі ст. 276 КПК України, повідомлення про підозру здійснюється у випадках: затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів; наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. До того ж повідомлення про підозру фактично є різновидом процесуального рішення уповноваженої особи²²

---

²² Шульга А., Озерна І. Проблема унормування процесуального статусу повідомлення про підозру. *Організаційно-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукр. наук.– практ. конф. (м. Кропивницький, 07 лип. 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 329–330. URL: https://dnuvs.ukr.Education/wp-content/uploads/2023/09/materialy_konferencziyi_donduvs_07_07_2023.pdf.

3.4. Процесуальні строки у кримінальному провадженні

Процесуальні строки (ст. 113 КПК України) – це проміжки часу, встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії.

Будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невиправданої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням КПК України.

Згідно зі ст. 114 КПК України, встановлення процесуальних строків можливо за рішенням прокурора, слідчого судді або суду.

Для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку слідчий суддя, суд має право встановлювати процесуальні строки в межах граничного строку, передбаченого КПК України, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження.

Будь-які строки, що встановлюються прокурором, слідчим суддею або судом, не можуть перевищувати меж граничного строку, передбаченого КПК України, та мають бути такими, що дають достатньо часу для вчинення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень та не перешкоджають реалізації права на захист.

Судові справи щодо спорів, що впливають з факту окупації чи правопорушень, пов'язаних з окупацією, відносяться до окремої категорії справ, які розглядаються за відповідними процесуальними нормами з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Справа визнається такою, що пов'язана з окупацією, вмотивованою ухвалою судді.

У разі участі в справі іноземного елемента судові доручення, повістки та інші судові документи вручаються не пізніше ніж за 15 діб до початку процесуальної дії.

Якщо в справах, пов'язаних з окупацією, стороною кримінального провадження або цивільним відповідачем є іноземний суб'єкт державної власності, включаючи його органи, установи чи організації, або іноземна юридична особа, передбачена частиною другою статті 96–4 Кримінального кодексу України, зносини здійснюються через посольство або постійне представництво.

Порядок обчислення процесуальних строків (ст. 115 КПК України).

Строки, встановлені КПК України, обчислюються годинами, днями і місяцями. Строки можуть визначатися вказівкою на подію.

При обчисленні строку годинами строк закінчується в останню хвилину останньої години.

При обчисленні строку днями строк закінчується о двадцять четвертій годині останнього дня строку.

При обчисленні строків місяцями строк закінчується відповідним числом останнього місяця. Якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на той місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця.

При обчисленні строків днями та місяцями не береться до уваги той день, від якого починається строк, за винятком строків тримання під вартою, проведення стаціонарної психіатричної експертизи, до яких зараховується неробочий час та які обчислюються з моменту фактичного затримання, взяття під варту чи поміщення до відповідного медичного закладу.

Якщо відповідну дію належить вчинити в суді або в органах досудового розслідування, то строк закінчується у встановлений час закінчення робочого дня в цих установах.

При обчисленні процесуального строку в нього включаються вихідні і святкові дні, а при обчисленні строку годинами – і неробочий час. Якщо закінчення строку, який обчислюється днями або місяцями, припадає на неробочий день, останнім днем цього строку вважається наступний за ним робочий день, за винятком обчислення строків тримання під вартою та перебування в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи.

Строк не вважається пропущеним, якщо скаргу або інший документ здано до закінчення строку на пошту або передано особі, уповноваженій їх прийняти, а для осіб, які тримаються під вартою або перебувають у лікувально-профілактичному закладі охорони здоров'я чи закладі з надання психіатричної допомоги, спеціальній навчально-виховній установі, – якщо скаргу або інший документ подано службовій особі відповідної установи до закінчення строку (ст. 116 КПК України).

Пропущений із поважних причин строк має бути поновлений за клопотанням заінтересованої особи ухвалою слідчого судді, суду (ч. 1.ст. 117 КПК України).

3.5. Процесуальні витрати у кримінальному провадженні

Під процесуальними витратами (ст.ст. 118–126) необхідно розуміти витрати на кримінальне провадження, відшкодування яких покладається на учасників процесу.

Розмір процесуальних витрат не може бути довільним і встановлюється державою.

Видами процесуальних витрат і їх забезпеченням є такі: витрати на правову допомогу (ст. 120 КПК України) – це витрати, пов'язані з оплатою допомоги захисника, представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача

та юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Такі витрати несе відповідний учасник, чії права і інтереси потребують захисту, крім випадків надання безоплатної правової допомоги за рахунок коштів Державного бюджету України, що є безоплатною для підозрюваного, обвинуваченого; витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження (ст. 121 КПК України) – це витрати підозрюваного, обвинуваченого, до якого не застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, його захисника або представника потерпілого, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту, найманням житла, виплатою добових (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також втрачений заробіток чи витрати у зв'язку із відривом від звичайних занять. Витрати, пов'язані з прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження підозрюваного, обвинуваченого, захисника та представника, несуть підозрюваний, обвинувачений та особа, чії інтереси забезпечуються; витрати, пов'язані із залученням, потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів (ст. 122 КПК України) несе сторона кримінального провадження, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучила спеціаліста, перекладача чи експерта. Залучення потерпілих та участь перекладачів для перекладу показань підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача або представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України; витрати пов'язані зі зберіганням і пересиланням речей і документів, виготовленням дублікатів і документів (ст. 123 КПК України). За загальним правилом питання, пов'язані із процесуальними витратами, вирішуються судом під час постановлення вироку або ухвали, які можуть бути оскаржені²³.

²³ Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях: навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т.Г. Фоміної. Харків: ХНУВС, 2021. С. 117–118.

3.6. Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні

Особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

На захист інтересів неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними, цивільний позов може бути пред'явлений їхніми законними представниками (чч. 1, 2. ст. 185; ст. 128 Кримінального процесуального кодексу України).

Відшкодування майнової шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, має важливе значення для усунення наслідків такого правопорушення та поновлення порушених прав громадян, підприємств, установ, організацій. Саме тому особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, має право на її відшкодування. Реалізувати це право можна шляхом пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні до початку судового розгляду. Особа, яка не пред'явила цивільного позову у кримінальному провадженні, а також особа цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства.

Суд залишає позов без розгляду у разі виправдання обвинуваченого за відсутності в його діях складу кримінального правопорушення або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення, а також якщо в судове засідання не прибув цивільний позивач, його представник чи законний

представник, крім випадків, коли надійшло клопотання про розгляд позову за їх відсутності або ж цивільний відповідач, його представник чи законний представник повністю визнали пред'явлений позов.

Якщо потерпілий заявляє цивільний позов про відшкодування майнової шкоди під час кримінального провадження, то він адресує його органу досудового розслідування або суду.

Позови про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінального правопорушення, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача або за місцем заподіяння шкоди (ч. 3 ст. 28 Цивільного процесуального кодексу України).

Право звернутися з позовом про відшкодування майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням має лише потерпілий від кримінального правопорушення або особа, яка має право діяти від його імені.

Права й обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Пленум Верховного Суду України у своїй постанові від 02 липня 2004 року № 13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» звертає увагу судів на те, що особа, якій злочинном заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, набуває передбачених законом прав учасника процесу лише після визнання її потерпілим. Визнання особи потерпілим у справі або відмова в цьому мають бути процесуально оформлені постановою органу досудового розслідування, слідчого, прокурора, судді або ухвалою суду.

Потерпілого в кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником.

У разі, коли потерпілим визнано неповнолітню або недієздатну особу, суд забезпечує участь у справі законного представника цієї особи, який має захищати її права й охоронювані законом інтереси; при цьому згода такого потерпілого на участь у справі законного представника не потрібна.

У разі, коли внаслідок кримінального правопорушення настала смерть потерпілого, право на відшкодування шкоди мають його родичі, які в установленому законом порядку повинні визнаватися потерпілими.

Компенсація шкоди здійснюється особою, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Так, підозруваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому внаслідок кримінального правопорушення. В іншому випадку шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні або позову, що подається в порядку цивільного судочинства, коли по справі винесено обвинувальний вирок суду, який набрав законної сили.

У випадку, коли особу, яка вчинила кримінальне правопорушення не встановлено, або вона є неплатоспроможною майнова шкода, завдана фізичній особі внаслідок кримінального правопорушення може відшкодуватись державою у встановленому законом порядку (частина друга статті 1177 Цивільного кодексу України, частина третя статті 127 Кримінального процесуального кодексу України).

Однак, спеціальний закон, який би визначав підстави та порядок відшкодування шкоди державою потерпілим від кримінальних правопорушень, у випадку коли винна особа не встановлена або є неплатоспроможною, не прийнято²⁴.

---

²⁴ Відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення. *Безплатна правова допомога*. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>.

Відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю (ст. 130 КПК України).

Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом.

Держава, відшкодувавши шкоду, завдану слідчим, прокурором, застосовує право зворотної вимоги до цих осіб у разі встановлення в їхніх діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили, або дисциплінарного проступку незалежно від спливу строків застосування та дії дисциплінарного стягнення.

Виплата винагороди викривачу (ст. 130¹ КПК України)

За повідомлення про корупційний злочин, активне сприяння його розкриттю, якщо грошовий розмір предмета злочину або завдані державі збитки від такого злочину в п'ять тисяч і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення злочину, викривачу виплачується винагорода у вигляді 10 відсотків від грошового розміру предмета корупційного злочину або від завданого державі збитку після ухвалення обвинувального вироку суду, але не більше трьох тисяч мінімальних заробітних плат, встановлених на час вчинення злочину.

Право на винагороду не має особа, яка: повідомила про корупційний злочин у рамках угоди у кримінальному провадженні або яка є співучасником корупційного злочину, про який вона повідомила; повідомила про корупційний злочин як викривач, маючи при цьому можливість для здійснення офіційного повідомлення про виявлений злочин у межах реалізації своїх службових повноважень; винагорода виплачується викривачу за рахунок Державного бюджету України органами державного казначейства; винагорода виплачується викривачу за процедурою безспірною списання.

Питання для самоконтролю:

1. Фіксування кримінального провадження.
2. Процесуальні рішення у кримінальному провадженні.
3. Повідомлення у кримінальному провадженні.
4. Процесуальні строки у кримінальному провадженні.
5. Процесуальні витрати у кримінальному провадженні.
6. Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні.

Рекомендовані теми реферативних повідомлень до розділу:

1. Правова природа і соціальне призначення рішень у кримінальному провадженні.
2. Етапи прийняття рішень у кримінальному провадженні.
3. Поняття і класифікація строків у кримінальному провадженні.
4. Процесуальний порядок стягнення кримінально-процесуальних витрат.
5. Реституція, її передумови й умови в сучасному кримінальному провадженні.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ОТРИМАНИХ ЗНАНЬ

1. Форми фіксування кримінального провадження:

- 1) у журналі судового засідання;
- 2) будь-де;
- 3) виключно на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії і більше ніде;
- 4) в акті;

5) у довідці-звіті.

2. Структура протоколу, який складається в ході кримінального провадження:

- 1) вступна частина, фіксує частина, регулятивна частина;
- 2) вступна частина, загальна частина, остання частина;
- 3) вступна частина, описова частина, заключна частина;
- 4) ввідна та загальна частини;
- 5) протокол складається у довільній формі на особистий розгляд суб'єкта кримінального провадження.

3. Яким чином фіксується виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку?

- 1) в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів;
- 2) достатньо тільки за допомогою складання протоколу у присутності понятих;
- 3) не як не фіксується, такої дії в чинному КПК України не передбачено;
- 4) фіксується тільки слідчим в протоколі;
- 5) фіксується таким чином, як вважатиме за потрібне слідчий.

4. Що є процесуальними рішеннями у кримінальному провадженні?

- 1) тільки процесуальні рішення прокурора і суду;
- 2) процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, органів дізнання, прокурора, слідчого судді і суду;
- 3) процесуальними рішеннями є будь які рішення, які приймаються під час кримінального провадження всіма учасниками кримінального процесу;
- 4) процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду;
- 5) усі відповіді правильні.

5. Поняття процесуальних строків:

- 1) процесуальні строки – це проміжки часу, встановлені законом або, відповідно до нього, прокурором, слідчим суд-

дею або судом, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії;

2) процесуальні строки – це встановлені виключно судом або слідчим суддею проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії;

3) процесуальні строки – це встановлені проміжки часу будь-яким учасником кримінального процесу в розумних межах;

4) строків у кримінальному провадженні не існує, адже все виконується в межах слідчої необхідності чи судового розгляду;

5) усі відповіді правильні.

Розділ 4.

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

4.1. Поняття кримінального процесуального доказування

Згідно з ч. 2 ст. 91 КПК України доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Сутність доказування. Доказування у кримінальному процесі являє собою здійснювану в передбаченому законом порядку діяльність слідчого, прокурора та суду за участю інших суб'єктів процесуальних правовідносин зі здобуття, дослідження, перевірки та оцінки фактичних даних (доказів), використання їх у встановленні істини у справі, обґрунтуванні висновків та рішень, які приймаються²⁵.

Доказування є серцевиною кримінальної процесуальної діяльності, займає в ній основне місце. Воно відбувається на всіх стадіях кримінального процесу, починаючи з моменту прийняття слідчим, прокурором заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійного виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про його вчинення.

За гносеологічною суттю доказування є різновидом пізнання дійсності. У кримінальному провадженні встановлюється у повній відповідності до дійсності події кримінального правопорушення, винність або невинуватість певних осіб у його вчиненні тощо. Пізнання цих обставин, як правило, є

²⁵ Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / Антонів К.В., Сачко О.В., Тертишник В.М., Уваров В.Г.; за заг. ред. д. ю. н, проф. В.М. Тертишника. Київ: Алерта, 2015. С. 66.

ретроспективним. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають об'єктом пізнання подію, що відбувалась у минулому.

Доказування є не лише практичною, але й мислено-логічною діяльністю слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, поєднує емпіричне та раціональне начала.

Доказування здійснюється визначеними кримінальним процесуальним законом суб'єктами доказування. Доказування – це така діяльність, яка відбувається лише у встановленій кримінальним процесуальним законом формі. Іншими словами, докази можуть бути зібрані та перевірені тільки тими способами, які передбачені КПК і гарантують отримання достовірної інформації. Коли ж буде встановлено, що докази були одержані, закріплені і перевірені без додержання форми слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, то це є підставою для визнання їх недопустимими доказами. На це вказав Пленум Верховного Суду України у п. 19 постанови № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», зазначивши, що докази повинні визнаватись такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій не передбачених процесуальними нормами.

Сукупність правових норм, які регламентують порядок доказування, становлять інститут доказового права.

Систему норм доказового права складають:

- норми глави 4 КПК «Докази і доказування», що регулюють загальні положення доказування: поняття доказів; умови належності та допустимості доказів; предмет доказування; способи збирання доказів; правила оцінки доказів; процесуальні джерела доказів;
- норми-засади кримінального провадження – презумпція

- невинуватості та забезпечення доведеності вини (ст. 62 Конституції України, ст. 17 КПК), безпосередність дослідження показань, речей і документів (ст. 23 КПК) тощо;
- норми, якими врегульовані права і обов'язки учасників кримінального провадження в частині доказування – наприклад, право підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді, суду докази (п. 8 ч. 3 ст. 42, п. 3 ч. 1 ст. 56 КПК); обов'язок оперативного підрозділу виконати доручення слідчого, прокурора про провадження слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 41 КПК);
  - норми, якими регламентується провадження слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій зі збирання та перевірки доказів (гл. 20, 21, п. 3 гл. 28 КПК);
  - норми, що встановлюють підстави і порядок прийняття і обґрунтування процесуальних рішень.

Норми доказового права поділяються на дві частини: загальну та особливу.

До загальної частини належать кримінально-процесуальні норми, які дають поняття доказів та їх джерел (ст.ст. 84, 95, 98, 99, 101 КПК), встановлюють належність та допустимість доказів, визнання їх недопустимими (ст.ст. 85–90 КПК), визначають обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК), правила оцінки доказів (ст. 94 КПК), права та обов'язки суб'єктів доказування (ст.ст. 42–63 КПК) та низка інших.

Особлива частина доказового права включає норми, які регулюють: 1) зміст та порядок проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 2) особливості збирання, перевірки та оцінки окремих видів доказів; 3) ці ж особливості стосовно деяких категорій кримінальних проваджень (наприклад, особливості доказування у кримі-

нальних провадженнях щодо неповнолітніх, застосування примусових заходів медичного характеру (гл. 38, 39 КПК).

Доказове право не можна ототожнювати з теорією доказів, оскільки, незважаючи на нерозривний зв'язок, дані поняття є різними за змістом. Якщо **доказове право** – це система норм кримінального процесуального права, які регулюють порядок доказування, то **теорія доказів** – це та частина науки кримінального процесу, яка досліджує це право у його статичній і динамічній. Ще теорію доказів називають вченням про докази.

Предмет теорії доказів становлять: 1) кримінальні процесуальні норми, які регулюють порядок збирання, перевірки та оцінки доказів; 2) діяльність сторін обвинувачення та захисту, інших учасників кримінального провадження, слідчого судді, суду в процесі доказування; 3) закономірності, пов'язані з виникненням та опрацюванням доказової інформації; 4) історія доказового права; 5) порядок доказування у кримінальному процесі інших країн²⁶.

Значення кримінального процесуального доказування:

- правильне його здійснення дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів всіх учасників кримінального процесу;
- всі питання, які виникають під час провадження можна вирішити лише на підставі достовірно встановлених у ході доказування обставин;
- участь заінтересованих суб'єктів у доказуванні є гарантією реалізації принципів кримінального процесу (зокрема, принципів змагальності, презумпції невинуватості);
- докази є підставою для прийняття всіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні²⁷

²⁶ Докази і доказування у кримінальному провадженні. Національна академія внутрішніх справ. *Файловий архів студентів*. URL: https://pidru4niki.com/1056041261552/pravo/dokazi_dokazuvannya_kriminal_nomu_provadzheni.

²⁷ Докази і доказування у кримінальному процесі. Національна академія внутрішніх справ. Кафедра кримінального процесу. Мультимедійний навчальний посібник. Кримінальний процес. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/public_html/lections/lecture5_1.html.

4.2. Докази та їх класифікація у кримінальному провадженні

Згідно ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому кримінальним процесуальним кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Класифікація доказів.

1. Докази можуть бути прямі і непрямі (побічні) – залежно від того, чи встановлює доказ головний факт – вчинення обвинуваченим кримінального правопорушення, або доказовий факт, тобто якийсь побічний факт, що не входить до головного факту, але сукупно з іншими обставинами кримінального провадження є підставою для його встановлення.

Прямий доказ встановлює та доказує головний факт, прямо вказує на вчинення обвинуваченим кримінального правопорушення.

Непрямі (побічні) докази встановлюють не головний факт, а доказовий факт, який, своєю чергою, є доказом головного факту.

2. За джерелом одержання відомостей про факти, за характером формування джерела доказів докази й їх джерела бувають первинними та похідними.

Первинними називають докази, які є першоджерелами відомостей про факт, який устанавлюється.

Первинними доказами є: показання підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого про вчинені дії або особисто сприйняті обставини кримінального правопорушення, заключення експерта, спеціаліста, а також показання експерта, спеціаліста про результати проведених ними досліджень, речові докази, протоколи слідчих (розшукових) дій та протокол су-

дового засідання, оригінали інших документів, які відображають відомості, що стосуються кримінального провадження.

До похідних доказів належать: показання осіб, які мають відомості, отримані від інших людей, копії документів, зліпки та відбитки, що відображають матеріальні сліди кримінального правопорушення.

Похідними називаються докази, які не є першоджерелами відомостей про факт, який встановлюється, а відомості, здобуті з інших джерел (наприклад, показання свідка про те, що він чув від іншої особи). Характерною особливістю похідних доказів є ретрансляція інформації, це означає, що похідний доказ формується після первинного та на його основі, містить менший обсяг інформації, оскільки частина її або не сприймається або викривляється під час передачі, але це не означає, що до нього можна ставитися з недовірою і халатністю.

3. Стосовно предмета обвинувачення докази класифікуються на обвинувальні та виправдувальні.

Обвинувальними є докази, які викривають обвинуваченого або обтяжують його відповідальність. До них належать докази, на яких ґрунтується обвинувачення або які встановлюють обставини, що обтяжують відповідальність обвинуваченого. Обвинувальні докази є єдиним засобом установлення винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. Тому до них висуваються жорсткі вимоги відповідності процедури та закріплення закону. Обвинувальний вирок може ґрунтуватися тільки на достатній сукупності достовірних обвинувальних доказів, які отримані законним шляхом.

Виправдувальними є докази, які спростовують обвинувачення, встановлюють невинуватість обвинуваченого або меншу його винуватість, а також докази, які встановлюють обставини, що пом'якшують відповідальність. Найвагомішим прямим виправдувальним доказом є алібі, тобто перебування обвинуваченого під час учинення кримінального правопорушення в іншому місці. Доки алібі не спростовано, обви-

нування не може вважатися доведеним. Отже, виправдувальними є докази, які унеможливають притягнення особи до кримінальної відповідальності

4. За способом формування докази поділяються на особисті та речові.

До особистих доказів належать усі види, передбачені КПК показань: свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста. Прийнято вважати, що інформація, яка зберігається в людській пам'яті, має знаковий характер, оскільки повідомлення, які передаються від однієї особи до іншої, є продуктом їх складної психічної діяльності.

Речовий доказ утворюється в результаті взаємодії кримінального правопорушення з матеріальним світом й є матеріальним об'єктом, який зберіг у собі сліди кримінального правопорушення у виді фізичних ознак, характеристик, властивостей, наприклад ніж, яким вбивали людину, він був не тільки знаряддям злочину, але ще і залишив на собі купу слідів²⁸.

4.3. Способи збирання, перевірки й оцінки доказів

У відповідності з ч. 2 ст. 91 КПК України, доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Збирання доказів (ч. 1 ст. 93 КПК України) здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним законом.

²⁸ Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посіб. / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 65–72.

Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України (ч. 2 ст. 93 КПК України).

Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів(ч.3 ст. 93 КПК України).

Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому статтею 220 КПК України. Постанова слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді.

Докази можуть бути одержані на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Перевірка доказів. Відповідно до вимог закону всі зібрані у справі докази підлягають ретельній, всебічній та об'єктивній перевірці.

Мета перевірки – з'ясування доброякісності, придатності зібраних доказів для встановлення фактів, що належать до предмета доказування. Перевірка доказів включає перевірку віднесеності до справи, допустимості та достовірності зібраних речових джерел інформації, документів та інших доказів. При цьому з'ясовуються та аналізуються інформаційні (доказові) якості зібраних матеріалів, встановлюється, чи дотримані процесуальні правила збирання доказів, чи зіставляються одні докази з іншими фактичними даними, які є у справі, та встановленими фактами.

Перевірка доказів здійснюється також шляхом збирання нових доказових даних, які підтверджують або спростовують достовірність доказів, що є у справі, або відповідність дійсності встановлених ними фактів.

Основними способами перевірки є: 1) аналіз змісту кожного доказу окремо; б) співставлення з іншими доказами та джерелами їх походження; 3) провадження повторних або нових слідчих (розшукових) дій; 4) провадження оперативно-розшукових заходів та ін²⁹.

Оцінка доказів – слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Жоден доказ не має наперед встановленої сили.

Докази оцінюються за внутрішнім переконанням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Ним є їх тверда впевненість у правильності своїх знань та висновків, оскільки вони ґрунтуються на фактичних даних.

---

²⁹ Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / Антонов К. В., Сачко О. В., Тертишник В. М., Уваров В. Г.; за заг. ред. д. ю. н, проф. В. М. Тертишника. Київ: Алерта, 2015. С. 79–80.

Оцінка доказів спрямована на з'ясування таких обставин:

- чи стосуються зібрані фактичні дані предмету доказування;
- зі зібрані докази відповідно до вимог кримінального процесуального закону;
- чи достатньо зібраних доказів для достовірного висновку про обставини, які становлять предмет доказування; чи зібрані докази становлять собою достовірну і повну інформацію про вчинене кримінальне правопорушення.

Оцінка доказів як елемент процесу доказування проявляється тоді, коли слідчому, прокурору, слідчому судді, суду необхідно прийняти процесуальне рішення – проміжне (наприклад, про застосування до підозрюваного запобіжного заходу, повідомлення про підозру) або підсумкове для відповідної стадії та всього кримінального процесу (наприклад, про закриття кримінального провадження, засудження або виправдання обвинуваченого). Таким чином, оцінка доказів є обов'язковою передумовою прийняття та обґрунтування процесуальних рішень³⁰.

Питання для самоконтролю:

1. Сутність доказування.
2. Система норм доказового права.
3. Предмет теорії доказів.
4. Значення кримінального процесуального доказування.
5. Поняття доказів у кримінальному провадженні та їх класифікація.
6. Збирання доказів у кримінальному провадженні.
7. Перевірка доказів у кримінальному провадженні.

---

³⁰Перевірка та оцінка доказів. Національна академія внутрішніх справ. Файловий архів студентів. URL: https://pidru4niki.com/1494051161554/pravo/perevirka_otsinka_dokaziv

Рекомендовані теми реферативних повідомлень до розділу:

1. Значення презумпції невинуватості в доказуванні.
2. Межі доказування та їх співвідношення зі складом злочину.
3. Допустимість використання в доказування фактичних даних, отриманих за допомогою сучасних наукових методів і засобів.
4. Процесуальне закріплення доказів при розслідуванні злочинів.
5. Юридична природа зразків для порівняльного дослідження.
6. Належність доказів.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ОТРИМАНИХ ЗНАТЬ

1. У якому з наведених нижче визначень наведено правильне поняття доказів в кримінальному процесі?

1) доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню;

2) докази в кримінальному процесі – це будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи;

3) докази в кримінальному процесі це тільки показання свідків, очевидців злочину або потерпілих, на підставі яких слідчий може зробити правильний та об'єктивний висновок

по кримінальній справі з метою законного притягнення винної особи до кримінальної відповідальності;

4) докази в кримінальному процесі це ті обставини, що прямо вказують тільки на події злочину, що мали місце, які в свою чергу мають значення для правильного вирішення кримінальної справи;

5) докази в кримінальному процесі це ті обставини, які обов'язково повинен встановити слідчий по кримінальній справі на підставі діючого кримінально-процесуального закону для правильного вирішення кримінальної справи.

2. У якому з наведених випадків вказана правильна класифікація доказів у кримінальному процесі?

- 1) вірогідні і не вірогідні;
- 2) доброякісні і недоброякісні;
- 3) стосовні до справи і нейтральні;
- 4) первісні і похідні;
- 5) нейтральні і первісні.

3. На кого за законом покладається обов'язок доказування?

- 1) на будь-кого, кому будь-що відомо про вчинене кримінальне правопорушення;
- 2) тільки на сторону захисту;
- 3) виключно на підозрюваного чи обвинуваченого;
- 4) на слідчого, прокурора та в установлених законом випадках – на потерпілого;
- 5) усі відповіді правильні.

4. Ким і як відбувається оцінка доказів у кримінальному провадженні?

- 1) підозрюваним на підставі матеріалів справи;
- 2) обвинуваченим згідно з результатами судового розгляду;
- 3) потерпілим та його законним представником згідно із зібраними по справі матеріалами;
- 4) слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному,

повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом;

5) усі відповіді правильні.

5. Коли доказ є допустимим?

1) коли його допустив до справи суд;

2) коли його використовує особа, яка проводить дізнання чи розслідування;

3) коли він допущений до розгляду всіма учасниками кримінального провадження;

4) такого поняття в законі не існує, адже це є суто професійний термін співробітників правоохоронних органів;

5) доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому законом.

Розділ 5.

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

5.1. Поняття та сутність заходів забезпечення кримінального провадження

Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені законом заходи обмеження прав і свобод учасників кримінального провадження, які мають самостійне значення та не мають характеру юридичних санкцій і застосовуються з метою забезпечення виконання учасниками своїх обов’язків або отримання необхідних доказів у кримінальному провадженні³¹.

В основі застосування заходів забезпечення кримінального провадження лежить наступне:

- застосування процесуального примусу може полягати у фізичному, матеріальному чи моральному (психологічному) впливі державного органу на суб’єкта кримінального процесу;
- застосування заходів процесуального примусу завжди пов’язано з певними обмеженнями особистих, майнових та інших прав і свобод учасників процесу. Це може бути обмеження свободи, недоторканості житла, та-

---

³¹ Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. С. 131.

ємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, банківських вкладів і рахунків тощо. Обмеження майнового характеру – позбавлення права користуватися або розпоряджатися певним майном; застосовується всупереч волі та бажанню суб'єктів та виключно на підставі закону.

Заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися до різних суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності – підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, свідка, а також інших осіб залежно від обставин кримінального провадження та поведінки його суб'єктів. Законодавець у нормах, які визначають порядок застосування кожного заходу забезпечення кримінального провадження, визначає коло осіб, щодо яких вони можуть бути застосовані та порядок їх обрання, зміни чи скасування³².

Відповідно до ст. 131 КПК заходами забезпечення кримінального провадження є: виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи; запобіжні заходи.

5.2. Види заходів забезпечення кримінального провадження

Виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід (гл. 11, ст.ст.133–143 КПК України).

Слідчий, прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або ін-

³² Заходи забезпечення кримінального провадження: навч. посіб. / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, А.Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС, 2014. С. 7–9.

шого учасника кримінального провадження у встановлених КПК України випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії.

Слідчий, прокурор під час досудового розслідування мають право викликати особу, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Судовий виклик (ст. 134 КПК України).

Слідчий суддя під час досудового розслідування чи суд під час судового провадження має право за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника здійснити судовий виклик певної особи, якщо слідчий суддя чи суд встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Суд здійснює судовий виклик учасників кримінального провадження, участь яких у судовому провадженні є обов'язковою.

Накладення грошового стягнення (гл. 12, ст.ст.144–147 КПК України);

Загальне положення накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні. Грошове стягнення може бути накладено на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, передбачених КПК України, за невиконання процесуальних обов'язків.

Грошове стягнення накладається: під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою, а під час судового провадження – ухвалою суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою.

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (гл. 13, ст.ст.148–153 КПК України);

Загальні положення тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом (ст. 148 КПК України).

У разі наявності достатніх підстав вважати, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно тимчасово обмежити підозрюваного в користуванні спеціальним правом, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа мають право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманої ними особи в порядку, передбаченому статтею 208 КПК України.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом: право керування транспортним засобом або судном; право полювання; право на здійснення підприємницької діяльності; право на володіння та носіння зброї.

Тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом може бути здійснене на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування на строк не більше ніж два місяці.

Відсторонення від посади (гл. 14, ст.ст. 154–158 КПК України).

Загальні положення відсторонення від посади (ст. 154 КПК України).

Відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину.

Відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження на строк не більше ніж два місяці. Строк відсторонення від посади може бути продовжено відповідно до вимог статті 158 КПК України.

Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора в порядку, встановленому законодавством. Відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України здійснюється слідчим суддею на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора в порядку, встановленому законом.

5. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя (гл. 14, ст. 155¹ КПК України)

Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строку такого тимчасового відсторонення (ст. 151 КПК України).

Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом.

Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження.

Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності повинно відповідати вимогам частини другої статті 155 цього Кодексу.

Генеральний прокурор або його заступник має право звернутися з клопотанням про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя.

Клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним,

обвинувачуванним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження.

Клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності повинно відповідати вимогам частини другої статті 155 цього Кодексу.

Тимчасовий доступ до речей і документів (гл. 15, ст.ст. 156–166 КПК України).

Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів (ст. 159 КПК України).

Тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (*здійснити їх виїмку*)³³. *На сьогодні виникають певні спірні питання, чи вважати тимчасовий доступ до речей і документів тільки заходом забезпечення кримінального провадження, чи все ж таки вважати слідчою (розшуковою) дією*³⁴.

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах, комп'ютерних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

Забороняється вилучення (виїмка) матеріальних носіїв інформації, пов'язаних із веденням Центральним депозитарієм цінних паперів та депозитарними установами системи депозитарного обліку цінних паперів, облікової системи часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з до-

³³ Виїмка в кодексі 1960 року вважалася не заходом забезпечення кримінального провадження, а слідчою дією (ст. 178 КПК України 1960 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text>.

³⁴ Лісніченко Д.В. Тимчасовий доступ до речей та документів: аналіз та проблемні аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 158. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/11/4-18-ua/34.pdf>.

датковою відповідальністю (далі – облікова система часток) і внесенням змін до них.

Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду.

Тимчасове вилучення майна (гл. 16, ст.ст. 167–169 КПК України).

Підстави тимчасового вилучення майна (ст. 167 КПК України)

Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене в частині другій цієї статті майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію в порядку, встановленому законом.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони: підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди; призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом; одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, у яке їх було повністю або частково перетворено.

Забороняється вилучення (виїмка) матеріальних носіїв інформації, пов'язаних із веденням Центральним депозитарієм цінних паперів та депозитарними установами системи депозитарного обліку цінних паперів, облікової системи часток і внесенням змін до них.

5.3. Поняття та ознаки запобіжних заходів, загальні умови застосування запобіжних заходів

Система запобіжних заходів, підстави та порядок їх застосування регулюються главою 18 розділу II КПК України.

Запобіжні заходи – це частина заходів забезпечення кримінального провадження, спрямованих на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого через певне обмеження їхніх особистих прав. Запобіжні заходи є найбільш суворим видом кримінального процесуального примусу і застосовуються для забезпечення успішного здійснення досудового провадження та судового розгляду кримінальних правопорушень.

Запобіжні заходи є різновидом превентивних заходів кримінально- процесуального примусу, що полягають у позбавленні волі або обмеженні свободи підозрюваного, обвинуваченого на певний період часу. Вони призначені для врегулювання правових відносин, що виникають у сфері кримінального судочинства, у всіх випадках, коли необхідно виключити для підозрюваного, обвинуваченого можливість переховатися від органів досудового розслідування або суду чи іншим чином зашкодити встановленню істини.

Система запобіжних заходів визначена в ст. 176 КПК України, а саме:

- особисте зобов'язання (ст. 179 КПК);
- особиста порука (ст. 180 КПК);
- застава (ст. 182 КПК);
- домашній арешт (ст. 181 КПК);
- затримання – тимчасовий запобіжний захід (ст. ст. 188–192, 207–213);
- тримання під вартою (ст. 183 КПК).

У нормах Кримінального процесуального кодексу, які визначають особливі порядки кримінального провадження (розділ VI), визначені наступні запобіжні заходи:

- до неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ч. 1 ст. 493 КПК);
- до особи, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані судом такі запобіжні заходи:
- передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом;
- поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ч. 1 ст. 508 КПК).

Окрім цього, у розділі IX КПК, який визначає порядок Міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, зустрічається термін екстрадиційний арешт, що визначається як запобіжний захід у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції) – п. 9 ст. 541 КПК.

Метою застосування запобіжних заходів у кримінальному процесі (ч. 1 ст. 177 КПК) є:

1) Забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків.

2) Запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та (або) суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати криміналь-

ному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Запобіжні заходи можуть застосовуватися лише за наявності підстав, визначених у ч. 2 ст. 177 КПК, де передбачено, що підставою застосування запобіжного заходу є: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення (обґрунтованість підозри має підтверджуватися зібраними достатніми даними, що вказують на наявність ознак кримінального правопорушення); наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії визначені у ч. 1 ст. 177 КПК (буде ухилятися, від органів досудового розслідування та (або) суду. Наприклад, підозрюваний, обвинувачений висловлював наміри виїхати за межі населеного пункту, оголошувався його розшук у цьому провадженні чи він одержав закордонний паспорт; буде перешкоджати кримінальному провадженню шляхом знищення, приховування, спотворення будь-якої речі чи документа, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; буде незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні.

При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності вищенаведених ризиків, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, у тому числі: вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі в разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується; вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого; міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці

його постійного проживання, у тому числі наявність у нього родини й утриманців; наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання; репутацію підозрюваного, обвинуваченого; майновий стан підозрюваного, обвинуваченого; наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого; дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше; наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення; розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини; ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї (ст. 178 КПК).

Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора (ч. 4 ст. 176 КПК).

Під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114–2, 258–258–6, 260, 261, 437–442 Кримінального кодексу України, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 КПК України, застосовується тримання під вартою.

За клопотанням прокурора запобіжний захід може бути скасовано слідчим суддею, судом у випадках і в порядку, передбачених КПК України.

Під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінально-

го кодексу України, застосовується виключно тримання під вартою.

Запобіжний захід може бути змінено, якщо:

- його обрано необґрунтовано чи незаконно, але є підстави для обрання іншого заходу;
- суттєво змінилися обставини, що їх було взято до уваги при обранні запобіжного заходу (наприклад, змінилася кваліфікація кримінального правопорушення, стан здоров'я обвинуваченого).

Зміна запобіжного заходу здійснюється за результатами розгляду клопотання, з яким до слідчого судді, суду можуть звернутися: прокурор, слідчий за погодженням з прокурором – щодо зміни запобіжного заходу, у тому числі щодо скасування, зміни або покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, чи про зміну способу їх виконання (ст. 200 КПК); підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник – щодо зміни запобіжного заходу, у тому числі щодо скасування чи зміни додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК та покладених на нього слідчим суддею, судом, чи про зміну способу їх виконання (ст. 201 КПК).

Запобіжний захід негайно припиняє свою дію (вважається скасованим) після: закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу; ухвалення виправдувального вироку; закриття кримінального провадження (ст. 203 КПК).

Застосування електронних засобів контролю передбачене ст. 195 КПК України.

Застосування електронних засобів контролю полягає в закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії.

Електронні засоби контролю можуть застосовуватися: слідчим на підставі ухвали слідчого судді, суду про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, якою на останнього покладено відповідний обов'язок; працівниками органу внутрішніх справ на підставі ухвали слідчого судді, суду, якою щодо підозрюваного, обвинуваченого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

Електронні засоби контролю застосовуються в порядку, встановленому Міністерством внутрішніх справ України.

Не допускається застосування електронних засобів контролю, які суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності у їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує.

Слідчий, працівник органу внутрішніх справ перед застосуванням електронного засобу контролю зобов'язаний під розпис роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому правила користування пристроєм, техніку безпеки поведіння з ним та наслідки його зняття або неправомірного втручання в його роботу з метою ухилення від контролю. Відмова від носіння засобу електронного контролю, умисне зняття, пошкодження або інше втручання в його роботу з метою ухилення від контролю, а рівно намагання вчинити зазначені дії є невиконанням обов'язків, покладених судом на підозрюваного, обвинуваченого при обранні запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі або у вигляді домашнього арешту.

Особисте зобов'язання (ст. 179 КПК) полягає в покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені статтею 194 КПК України.

Підозрюваному, обвинуваченому письмово під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований

більш жорсткий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Контроль за виконанням особистого зобов'язання здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор.

Особиста порука (ст. 180 КПК), полягає в наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до статті 194 КПК і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. Наявність одного поручителя може бути визнано достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру.

Поручителю роз'яснюється у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання, право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права.

Поручитель може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. У такому разі він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший.

У разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення в розмірі:

- у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді

- позбавлення волі на строк не більше трьох років, або інше, більш м'яке покарання, – від двох до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, – від п'яти до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
  - у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років, – від десяти до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
  - у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років, – від двадцяти до п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Контроль за виконанням зобов'язань про особисту поруку здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор.

Домашній арешт (ст. 181 КПК), може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі.

Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого.

Орган Національної поліції повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, і повідомити про це слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження.

Працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояс-

нення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю.

Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 199 КПК. Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим.

Застава (ст. 182 КПК) полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків. Можливість застосування застави щодо особи, стосовно якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, може бути визначена в ухвалі слідчого судді, суду у випадках, передбачених частинами третьою або четвертою статті 183 КПК України.

Застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставадавцем). Заставадавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або в статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності.

При застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави підозрюваному, обвинуваченому роз'яснюються його обов'язки

і наслідки їх невиконання, а заставодавцю – у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки із забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом, а також наслідки невиконання цих обов'язків.

У разі внесення застави згідно з ухвалою слідчого судді, суду щодо особи, стосовно якої раніше було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, передбачені цією частиною роз'яснення здійснюються уповноваженою службовою особою місця ув'язнення.

Розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків, передбачених статтею 177 КПК України. Розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього.

Розмір застави визначається в таких межах:

- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні нетяжкого злочину, – від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину,
- від двадцяти до вісімдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

У виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчи-

ненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно.

У разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки, або якщо порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується у порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору.

Питання про звернення застави в дохід держави вирішується слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора або за власною ініціативою суду в судовому засіданні за участю підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця, в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу. Неприбуття в судові засідання зазначених осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час розгляду питання, не перешкоджає проведенню судового засідання.

Тримання під вартою (ст. 183 КПК) є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України, крім випадків, передбачених частинами шостою та восьмою статті 176 КПК України.

Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як:

- до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, –

виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

- до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;
- до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;
- до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років;
- до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки;

- до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, у порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.
- до особи, стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, у порядку і на підставах, передбачених розділом IX² КПК України.

Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених КПК України, крім випадків, передбачених частиною четвертою цієї статті.

В ухвалі слідчого судді, суду зазначаються, які обов'язки, з передбачених статтею 194 КПК, будуть покладені на підозрюваного, обвинуваченого у разі внесення застави, наслідки їх невиконання, обґрунтовується обраний розмір застави, а також можливість її застосування, якщо таке рішення прийнято у кримінальному провадженні, передбаченому частиною четвертою цієї статті.

Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 КПК, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні:

- щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;
- щодо злочину, який спричинив загибель людини;
- щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже

обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею.

- щодо злочину, передбаченого статтями 255–255–3 Кримінального кодексу України.
- щодо особливо тяжкого злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

При обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, розмір застави не визначається.

Під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 КПК України, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109–114⁻², 258–258⁻⁶, 260, 261, 402–405, 407, 408, 429, 437–442 Кримінального кодексу України.

Розмір застави не визначається під час розгляду питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відповідно до статей 629–631 КПК України.

Строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою (ст. 197 КПК) або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів.

Строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, обвинуваченого, – з моменту затримання. У строк тримання під вартою включається час перебування особи в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи. У разі повторного взяття під варту особи в тому ж самому кримінальному провадженні строк

тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше.

Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати: шести місяців — у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину; дванадцяти місяців — у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

У разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого на підставі частини шостої статті 193 КПК України строк дії такої ухвали не зазначається.

5.4. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення

Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду може бути здійснене як кожним (ст. 207 КПК), так і уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК).

Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 КПК України.

Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути

5.4. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

Ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених КПК.

Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 КПК.

Кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім осіб, зазначених у статтях 482 і 482² КПК України:

- при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;
- безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу в порядку, передбаченому частиною другою цієї статті, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках (ст. 208 КПК України):

- якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидно, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;
- якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відпові-

дальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;

- якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255¹, 255² Кримінального кодексу України.

Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 КПК.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених частиною сьомою статті 223 і статтею 236 КПК України.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Особі, яка затримана у зв'язку з її розшуком компетентним органом іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, роз'яснюється її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності в разі надання згоди на її видачу (екстрадицію).

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, яка розшукується Міжнародним кримінальним судом або стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, також роз'яснює особі її право надати згоду на передачу до Міжнародного кримінального суду у спрощеному порядку.

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, обов'язково складається протокол, у якому, крім відомостей, передбачених статтею 104 КПК України, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання, відповідно до положень статті 209 КПК України; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. У разі якщо на момент затримання прізвище, ім'я, по батькові затриманої особи не відомі, у протоколі зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому та надсилається прокурору.

Затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків і пов'язані з цим особистий обшук та огляд його речей застосовуються тільки в присутності офіційних представників цього органу.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття та сутність заходів забезпечення кримінального провадження.
2. Види заходів забезпечення кримінального провадження.
3. Виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід.
4. Судовий виклик.
5. Накладення грошового стягнення.
6. Тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом.
7. Відсторонення від посади.
8. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.
9. Тимчасовий доступ до речей і документів.
10. Тимчасове вилучення майна.
11. Поняття запобіжних заходів.
12. Система запобіжних заходів.
13. Мета застосування запобіжних заходів.
14. Зміна та припинення запобіжних заходів.
15. Електронні засоби контролю.
16. Особисте зобов'язання.
17. Особиста порука.
18. Домашній арешт.
19. Застава.
20. Тримання під вартою.
21. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Рекомендовані теми реферативних повідомлень до розділу:

1. Конституційні гарантії законності застосування запобіжних заходів.
2. Дотримання прав людини при триманні осіб під вартою.
3. Особливості процесуального застосування різних запобіжних заходів.

4. Умови ефективності застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ОТРИМАНИХ ЗНАНЬ

1. До заходів забезпечення кримінального провадження не відносять:

- 1) накладення грошового стягнення;
- 2) відсторонення від посади;
- 3) обшук;
- 4) арешт майна;
- 5) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід.

2. Для отримання рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження подається:

- 1) клопотання до начальника слідчого відділу;
- 2) прохання Генеральному прокуророві України;
- 3) скарга слідчому судді;
- 4) клопотання слідчому судді;
- 5) клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді

подається до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

3. Контроль за виконанням особистого зобов'язання здійснює:

- 1) слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор;
- 2) уповноважена особа сторони захисту;
- 3) особа, яку визначено у постанові слідчого судді про обрання особистого зобов'язання;
- 4) поліція;
- 5) захисник підозрюваного.

4. Клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом:

- 1) невідкладно;
- 2) протягом доби;
- 3) протягом 24 годин;
- 4) протягом 72 годин;
- 5) невідкладно, але не пізніше 72 годин.

5. Під час застосування запобіжних заходів на підозрюваного або обвинуваченого накладаються обов'язки на наступний термін:

- 1) час кримінального провадження;
- 2) 1 місяць;
- 3) на строк не більше 2 місяців;
- 4) 3 місяці;
- 5) 6 місяців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Базові

1. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посіб. / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.

2. Доказування у кримінальному провадженні: курс лекцій / О.О. Бондаренко, Г.І. Глобенко, В.В. Романюк та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О Юхна; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2018. 156 с

3. Доказування в сучасному кримінальному провадженні: навч.– метод. посіб. / Л.І. Аркуша, Ю.П. Аленін, В.К. Волошина, Л.М. Гуртієва, Т.В. Лукашкіна, А.В. Мурзановська, О.О. Торбас, Д.В. Шилін; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2021. 108 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/16149>, <https://doi.org/10.32837/11300.16149>

4. Заходи забезпечення кримінального провадження: навч/ посіб. / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, А.Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

5. Історичні форми кримінального процесу. Підручники. URL: https://pidru4niki.com/1404110455910/pravo/istorichni_formi_kriminalnogo_protsezu

6. Кримінальний процес України: Загальна частина: підручник / О.О. Волобуєва, Л.М. Лобойко, Т.О. Лоскутов та ін. Київ: Дакор, 2015. 172 с.

7. Кримінальний процес: підручник / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А.Я. Хитри, Р.М. Шехавцова, В.В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/kryminal-nyu-protsezu_LDUVS.pdf

8. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб. / Л.Д. Удалова, М.А. Макаров, Ю.І. Азаров, С.О. Заїка, О.В. Кубарєва, О.В. Римарчук, В.В. Рожнова,

Д.О. Савицький, А.В. Форостяний, О.Ю. Хабло. 5-те вид. переробл. і допов. Київ, 2020. 497 с. URL: https://www.naiau.kiev.ua/files/kafedru/kkp/2020/pytannia_vidp_2020.pdf

9. Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях: навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т.Г. Фоміної. Харків: ХНУВС, 2021. 300 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/Kryminalnyi-protses-Ukr_2021.pdf

10. Кримінальний процес: навч. посіб. / Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша та ін.; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2020. 582 с.

11. Кримінальний процес: підручник / С.В. Банах, Н.З. Рогатинська, А.М. Сарахман. Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2016. 264 с.

12. Кримінальне процесуальне законодавство. *Кримінальний процес (загальна частина)*: мультимедійний навч. посіб. / Національна академія внутрішніх справ. Кафедра кримінального процесу. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/krym_pr_zah_ch/lections/lection2.html

13. Кримінальний процес. Загальна частина (альбом схем): навч. посіб. / Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.П. Письменний та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 144с.

14. Кримінальне-процесуальне доказування як особлива форма пізнання. *Теорія судових доказів*: мультимедійний навч. посіб. / Національна академія внутрішніх справ. Кафедра кримінального процесу. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/teoria_sud_dokaziv/rozdil_3.html

15. Кримінальний процес: підручник / О.В. Капліна, О.Г. Шило, В.М. Трофименко та ін.; за заг. ред. О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків: Право, 2019. 584 с.

16. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 280 с.

17. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / Антонов К.В., Сачко О.В., Тертишник В.М., Уваров В.Г.; за заг. ред. д.ю.н, проф. В.М. Тертишника. Київ: Алерта, 2015. 294.

Додаткові

1. Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: матеріали наук. – практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро: ДДУВС, 2020. 372 с.

2. Актуальні питання діяльності органів досудового розслідування: зб. метод. реком. / В.В. Дараган, О.П. Бойко, А.Г. Гаркуша та ін. Дніпро: видавець Біла К.О., 2020. 456 с.

3. Бубир Ю.В. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні: навч. посіб. / Ю.В. Бубир, Г.І. Глобенко, О.О. Юхно. Харків: НікаНова, 2015. 192 с.

4. Бабенко І.Ю. Гарантії прав людини в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1(70). С. 169–177.

5. Бабенко І.Ю. Особливості забезпечення прав людини під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 2(71). С. 176–181.

6. Беспалько І. Визначення поняття загальних засад кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 242–247. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/5/48.pdf>

7. Благодир А.А., Благодир С.М. Сторона захисту, як суб'єкт доказування під час кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 366–368. URL: http://lsey.org.ua/4_2022/87.pdf

8. Вітвіцький С.С., Волобуєва О.О., Давидова Д.В. Джерела доказів у кримінальному процесі України: монографія. Київ: Дакор, 2021. 186 с.

9. Волобуєв А.Ф., Меденцев А.М. Слідчо-оперативна група як суб'єкт досудового розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1(70). С. 177–184.

10. Воронцов А.В. Завідомо незаконні затримання, приводи, домашні арешти або тримання під вартою: питання кримінально-правового характеру. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2019. № 3. С. 54–57.

11. Варнавська К. Правовий статус захисника у статутних і процедурно-процесуальних актах Міжнародного кримінального суду. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 203–209.

12. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навч. посіб. / С.Є. Абламський, О.О. Юхно, Т.Г. Фоміна та ін. 2-ге вид., допов. і переробл. Харків: ФОП Панов А.М., 2019. 209 с.

13. Відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення. Безоплатна правова допомога. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%92%D1%96%D0%B4%D1%88>

14. Вітвіцький С.С., Волобуєва О.О., Войчишена М.В. Методика розслідування кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів: монографія. Київ: Дакор, 2021. 190 с.

15. Гранкіна В.І. Щодо впровадження інституту пробації в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 2(71). С. 135–140.

16. Докази і доказування у кримінальному провадженні. Національна академія внутрішніх справ. Файловий архів студентів. URL: https://pidru4niki.com/1056041261552/pravo/dokazi_dokazuvannya_kriminalnomu_provadzhenni

17. Дуфенюк О.М. Сучасний стан інституційного балансу у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] / О.М. Дуфенюк // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2022. – Т. 29, № 4. – С. 147–163.

18. Жура В.А., Корнесюк М.В., Степанюк К.І. Місце прокуратури у процесі співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. *Правова позиція*. 2022. № 2. С. 57–61.

19. Захист гарантій прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення слідчих (розшукових) дій / І.І. Цильорик та ін. Львів: Растр-7, 2021. 234 с.

20. Засади кримінального провадження. Національна академія внутрішніх справ. Файловий архів студентів. URL: https://pidru4niki.com/71083/pravo/zasadi_kriminalnogo_provadzhennya

21. Кучер О.В. Змагальність сторін у кримінальному процесі: проблемні аспекти здійснення захисту під час судового провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 63–69. URL: file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9/Downloads/vkc_2016_2_10.pdf

22. Кримінальний процес. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кримінальний_процес

23 Кримінальна процесуальна форма: підручники. URL: https://pidru4niki.com/2005100555913/pravo/kriminalna_protseualna_forma

24. Кримінальні процесуальні норми: поняття, види, структура. Національна академія внутрішніх справ. Файловий архів студентів. URL: <https://studfile.net/preview/5129773/page:2/>

25. Лісніченко Д.В. Тимчасовий доступ до речей та документів: аналіз та проблемні аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 157–160. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/11/4-18-ua/34.pdf>

26. Мартовицька О.В. Проблемні питання вдосконалення надання захисником професійної правничої допомоги у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2019. № 3. С. 172–175.

27. Мартовицька О.В. Теоретичні та прикладні проблеми інституту професійної правничої допомоги у кримінальному процесі України: монографія. Харків, 2020. 478 с.

28. Особливості обрання запобіжного заходу під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері домашньо-

го насильства: наук. – практ. реком. / М.С. Цуцкірідзе, В.В. Романюк, Т.Г. Фоміна та ін. Київ: ХНУВС, 2021. 64 с.

29. Перевірка та оцінка доказів. Національна академія внутрішніх справ. Файловий архів студентів. URL: https://pidru4niki.com/1494051161554/pravo/perevirka_otsinka_dokaziv

30. Пащенко К.І. Проблемні питання діяльності прокурора під час закриття кримінального провадження за окремими підставами / К.І. Пащенко // Вчені зап. Тавр. нац. ун-ту ім. В.І. Вернадського. Серія: Юрид. науки. – 2020. – Т. 31 (70), № 2, ч. 3. – С. 114–120.

31. Потоцький М.М. Функціональне призначення кримінального процесуального затримання / М.М. Потоцький // Прав. часопис Донбасу: зб. наук. пр. / Донец. юрид. ін-т МВС України. – Кривий Ріг, 2020. – № 2(71). – С. 197–203.

32. Плахотнік О. Стратегії сторін кримінального провадження з позиції теорії ігор. *Вісник Київського національного ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія: Юридичні науки.* 2022. Вип. 121. С. 64–68.

33. Подобний О., Ракіпова І. Актуальні аспекти захисту прав потерпілого у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник.* 2022. № 3. С. 50.

34. Поняття та завдання кримінального процесу України. Національна академія внутрішніх справ. Файловий архів студентів. URL: <https://studfile.net/preview/5129773/>

35. Правила дії кримінального процесуального закону: поняття, види, структура. Національна академія внутрішніх справ. Файловий архів студентів. URL: <https://studfile.net/preview/5129773/page/3/>

36. Процесуальні рішення, їх класифікація і значення, механізм прийняття. URL: <http://4ua.co.ua/pravo/kriminalniy-protses/protseualni-rishennya-klasifikatsiya-znachennya-mehanizm-priunyattya.html>

37. Слуцька Т.І. 250 правових позицій ЄСПЛ у кримінальному провадженні: оновлена, систематизована добірка.

URL: https://protocol.ua/ua/250_pravovih_pozitsiy_espl_u_kriminalnomu_provadgenni_onovle_na_sistematizovana_dobirka/

38. Сиводєд І. Зміни до кримінального процесуального законодавства з початку військових дій 2014 року та збройної агресії Російської Федерації з 24 лютого 2022 року в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 121–132.

39. Скрипець Х.Р., Крижановський А.С. Розумні строки кримінального провадження. *Право. UA: наук. – практ. журн.* 2022. № 3. С. 68–71.

40. Горбас О.О. Правові норми як детермінанти розсуду у кримінальному процесі. *Вчені записки Тавер. нац. ун-ту ім. В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 3. С. 133–137.

41. Фіксування кримінального провадження. Процесуальні документи. Національна академія внутрішніх справ. Файловий архів студентів. URL: https://pidru4niki.com/1334020359240/pravo/fiksuвання_kriminalnogo_provadzhennya_protseualni_dokumenty

42. Фоміна Т.Г. Застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики: монографія. Харків: Панов А.М., 2020. 576 с.

43. Цермолонський І. Кримінальне провадження в умовах воєнного стану. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalni-provadzhennya-v-umovah-voennogo-stanu.html>

44. Циганюк Ю. Англо-Американська система кримінального процесу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 327–331. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/2/56.pdf>

45. Шапошник А.С. Правовий статус прокурора як елемент адміністративно-правових засад його участі у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 516–520.

46. Шульга А., Озерна І. Проблема унормування процесуального статусу повідомлення про підозру. *Організа-*

ційно-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану: матеріали Всеукр. наук. – практик. конф. (м. Кропивницький, 07 лип. 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 329–330. URL: https://dnuvs.ukr.Education/wp-content/uploads/2023/09/materialy_konferencziyi_donduvs_07_07_2023.pdf

47. Що таке відвід, самовідвід і чому їх застосовують. Transparency International Ukraine: офіційний вебсайт. URL: <https://ti-ukraine.org/news/shho-take-vidvid-samovidvid-i-chomu-yihzastosovuyut/>

48. Яцик Т. П., Шкелебей В. А. Надання безоплатної правової допомоги: кримінальні процесуальні засади. *Вчені записки Таврійського національного ун-ту ім. В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 6. С. 162–166.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України. Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (з наступними змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Редакція від 24.08.2023, підстава – 3341-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06.07.2017. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text> (дата звернення: 17.07.2020).

4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 03.07.2020).

5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 09.07.2023).

6. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації ДПС України та Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

7. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>

8. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022; затверджено Законом України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

9. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 08.02.2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення: 15.04.2022).

10. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ МВС України від 27.04.2020 р. № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення: 24.12.2021).

11. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: на-

каз МВС України від 03.11.2015 р. № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>

12. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»: наказ МВС України від 16.03.2020 р. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0319-20#Text>

13. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: наказ МВС України від 28.07.2017 р. № 650. *Офіційний вісник України*. 2017. № 70. Ст. 2136.

14. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України: наказ МВС України від 23.05.2017 р. № 440. *Офіційний вісник України*. 2017. № 56. Ст. 1656.

15. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії дільничних інспекторів прикордонної служби Державної прикордонної служби України та дільничних офіцерів поліції Національної поліції України: Указ МВС України від 04.08.2017 р. № 689. *Офіційний вісник України*. 2017. № 76. Ст. 2341.

16. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: наказ МВС України від 31.10.2016 р. № 1129. *Офіційний вісник України*. 2017. № 14. Ст. 400.

17. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 08.02.2019 р. № 100. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 939.

18. Про затвердження Порядку організації роботи із депутатськими запитами та депутатськими зверненнями народних

депутатів України в Національній поліції України: наказ МВС України від 15.02.2017 р. № 119. *Офіційний вісник України*. 2017. № 30. Ст. 909.

19. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 396/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256 (з наступними змінами та доповненнями).

20. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250.

21. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.07.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 23.12.2022).

22. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

23. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

24. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 31.03.2023).

25. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

26. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

27. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

28. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

29. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 20.05.2020 р. № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20>.

30. ЗВиймка в кодексі 1960 року вважалася не заходом забезпечення кримінального провадження, а слідчою дією (ст. 178 КПК України 1960 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text>.

Інформаційні ресурси

1. Інформаційно-телекомунікаційна система «МІА: Освіта». URL: <https://osvita.dnuvs.ukr.education/md/course/view.php?id=14>

2. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>

3. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

4. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/>

6. Офіційний сайт Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/>

Навчальне видання

ШУЛЬГА Андрій Олександрович
ЄВЕНКО Дмитро Володимирович

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС *(Загальна частина)*

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск
Комп'ютерна верстка

О. В. Діордійчук
Д. М. Алексєєв

Підписано до друку 05.12.2023 р. Формат 60 x 84 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Друк офсетний. Умовн.-друк. арк. 8,49.

Видавництво «Алерта»

04210, м. Київ, а/с 112.

Тел.: (044) 223-15-25, (099) 607-97-62.

E-mail: alerta.pravovaednist@gmail.com, веб-сайт: alerta.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 788 від 29.01.2002 р.